

Συνέντευξη με τον κ. Παπαδάκη Αλέξανδρο
Χαλάνδρι, Οικεία Θεοδοσοπούλου Ειρήνης
20 Μαΐου 2004

Ερευνητές συμμετέχοντες στη συνέντευξη:
Θεοδοσοπούλου Ειρήνη

ΠΡΩΤΗ ΚΑΣΕΤΑ

Α΄ ΠΛΕΥΡΑ

Ερ. Ποια ήταν τα πρώτα σας ερεθίσματα έτσι να ασχοληθείτε με τη λύρα;
Ήταν το πρώτο όργανο που μάθατε;

Απ. Ναι. Ξεκίνησα... άκουγα από παρέες στο σπίτι, ήταν κι ένας αδερφός του πατέρα μου, Μαθιός, ακόμη είναι εδώ, που έπαιζε και λύρα. Γενικώς, ο πατέρας μου τραγουδάγε στις παρέες, έτσι, πάντα και μέχρι τα εφτά μου χρόνια ειδικά που δεν είχα έρθει σε επαφή με μη κρητικούς, παρ' ότι εδώ πέρα ήμουν, έτσι θυμόμουν παρέες που παίζανε, τραγουδούσανε κι έτσι μ' άρεσε να 'μαι κι εγώ από κοντά, όσο κοντά μπορούσα βέβαια γιατί δεν με είχανε και μαζί τους.

Ερ. Εσείς πότε γεννηθήκατε, το '79;

Απ. 5/4/1979.

Ερ. Και στην Κρήτη πηγαίνατε μόνο για καλοκαίρια;

Απ. Καλοκαίρι, Χριστούγεννα, Πάσχα, Σαββατοκύριακα πάρα πολλά, γιατί ο πατέρας μου ασχολείται με κτηνοτροφικά μηχανήματα κι έτσι δινόταν η ευκαιρία να 'μαστε πάρα πολύ συχνά κάτω. Και όχι μόνο στην Κρήτη και στην υπόλοιπη Ελλάδα, αλλά κυρίως Κρήτη πήγαινα εγώ. Μ' έπαιρνε μαζί του, γιατί έχουμε σπίτι εκεί.

Ερ. Και σε ποια ηλικία έτσι αρχίσατε να μαθαίνετε λύρα;

Απ. Ξεκίνησα, μου 'χε δώσει ο μπάρμπας μου ο Μαθιός, ο αδερφός του πατέρα μου μια λύρα, έτσι για να παίζω, αλλά πραγματικά έπαιζα μ' αυτή τη λύρα, ήτανε και για μουσικό όργανο και για μπάλα και γι' απ' όλα ήτανε. Και μετά όταν ήμουν εννιά χρονών μου αγόρασε πάλι ο μπάρμπας μου ο Μαθιός μια λύρα από το Νίκο τον Βαλέργα και μου την έδωσε και

ξεκίνησα συστηματικά. Πρώτα μαζί του έτσι και ερχότανε σπίτι κάθε που του έλεγα. Δηλαδή μπορεί να του 'λεγα κάθε μέρα να 'ρθει κι ερχότανε και μ' επηρέασε. Στο Ρέντη, αλλά δεν είχε και τόση κίνηση τότε.

Ερ. Κι εσείς μένατε στο Ηράκλειο.

Απ. Εγώ ήμουνα στο Ηράκλειο, ναι. Κι ερχόταν, όποτε τον έπαιρνα τηλέφωνο και του 'λεγα να 'ρθει, ερχόταν.

Ερ. Αυτός σας έδειξε τα πρώτα βήματα έτσι πώς να πιάνετε το όργανο, το δοξάρι;

Απ. Ναι.

Ερ. Σε ποια ηλικία;

Απ. Εννιά χρονών.

Ερ. Εννιά χρονών. Και πότε θυμάστε τον εαυτό σας ότι έτσι μπορεί να παίζει σκοπούς; Αμέσως;

Απ. Τι εννοείτε να παίζω σκοπούς; Να παίζω σε γλέντι ας πούμε;

Ερ. Και να παίζετε σε γλέντι. Έτσι ικανό λυράρη.

Απ. Να σας πω, δεν καλοθυμούμαι, να σας πω την αλήθεια. Θυμούμαι το πρώτο γλέντι που 'παιξα ήταν της Αγίας Παρασκής στις 26 του Ιούλη στην Άρδαχτο, στο χωριό μου. Ήμουνα δεκατεσσάρων χρονών τότε μαζί με άλλο ένα χωριανάκι μου που έπαιζε λαούτο, ό,τι είχε ξεκινήσει αυτός.

Ερ. Πώς λεγότανε;

Απ. Αδαμάντιος Μυζάκης. Είμαστε πολύ καλοί φίλοι, μαζί μεγαλώσαμε σχεδόν, γιατί έτσι είμαστε πάρα πολύ δεμένοι. Ίσως όχι τώρα τόσο, τώρα έχουμε κόψει λίγο και λόγω απόστασης και λόγω του ότι, δε ξέρω, μεγαλώνει καμιά φορά κανείς και... αλλά έτσι όταν ήμασταν κοπέλια, παιδιά, ήμασταν πάρα πολύ δεμένοι.

Ερ. Αν θέλαμε να πούμε πια ακούσματα είχατε ή ποιον θεωρείτε έτσι ως δάσκαλο σας στη λύρα ποιον θα λέγατε; Τον θείο σας τον Μαδιό ή κάποιον άλλο;

Απ. Όχι, δεν θα το 'λεγα, δεν θα το 'λεγα ιδιαίτερα. Εγώ προσωπικά δεν τη θυμούμαι τη λύρα του μπάρμπα μου τώρα. Λόγω κάποιων περιστάσεων που τώρα δεν μιλιούνται με τον πατέρα μου, έχω να τότε δω αρκετά χρόνια και φυσικά να τον ακούσω σε παρέα κι αυτά, έτσι να... Ο Μανώλης ο

Μαργαρίτης μετά, θυμούμαι τον Μανώλη τον Μαργαρίτη από τις Μέλαμπες Αγίου Βασιλείου, μένει στο Σπήλι αυτός, μ' έχει βοηθήσει πάρα - πάρα πολύ. Μου 'χει δείξει πολλά πράματα, ήταν από τους πρώτους που πίστεψε σε μένα και μ' έβαζε κι έπαιζα στο μαγαζί του, είχε το «Ίπάρχω», στο Σπήλι, το μαγαζί, κι έπαιζα εκεί μια χρονιά.

Ερ. Τι μαγαζί ήταν αυτό; Καφενείο ήταν;

Απ. Ταβέρνα, ταβέρνα. Ξεκίνησα κι έπαιζα το καλοκαίρι και μετά πήγαινα και το χειμώνα ξέρω 'γω Σαββατοκύριακα, κάθε δεύτερο Σαββατοκύριακο έτσι, είχα χαλάσει πολλά λεφτά τότε στο πήγαινε - έλα. Αλλά μ' άρεσε, έτσι που πήγαινα και... Βέβαια το χειμώνα δεν ήταν σαν... το καλοκαίρι ας πούμε είχε και τουρίστες, είχε και κόσμο πιο πολύ, είχε κι Αθηναίους που κατεβαίναμε και... τον χειμώνα ήταν περισσότερο σαν κουτούκι, ας πούμε, έτσι και παίζαμε εκεί.

Ερ. Γιατί λέτε αυτός «πίστεψε σε μένα»;

Απ. Έτσι μ' έβαλε και μου 'δωσε μια βραδιά στο μαγαζί του τότε, θυμούμαι. Μου λέει «θα 'ρχεσαι τις Παρασκευές». Πήγαινα τις Παρασκευές κι έπαιζα εκεί. Αυτός έπαιζε τις Δευτέρες γιατί είχε ένα τουριστικό γκρουπ. Έπαιρνε τις Δευτέρες κι εγώ ήμουνα Παρασκευή, Παρασκευές και πολλές φορές μ' έβαζε και Σάββατα άμα υπήρχε δουλειά, να ήταν έτσι, μ' έβαζε.

Ερ. Ναι. Και αυτόν ακούγατε, ας πούμε και θέλατε να τον μιμηθείτε ή υπήρχε κάποιος άλλος;

Απ. Ναι, ομολογώ πως ήθελα να του μοιάσω γενικά και στον τρόπο ζωής, ήταν έτσι πολύ αλιμπέρτος τύπος, ελεύθερος έτσι. Έχει κάνει δυο φορές οικογένεια, έχει παντρευτεί δυο φορές. Η δεύτερη γυναίκα είναι Γερμανίδα και είκοσι χρόνια μικρότερη του. Κι έχει κάνει και δυο κοπέλια μ' αυτήν και τα εγγόνια του με την πρώτη του γυναίκα είναι καμιά δεκαριά χρόνια πιο μεγάλα από τα κοπέλια του τώρα, από τα παιδιά του.

Ερ. Ναι.

Απ. Και μάλιστα είναι πολύ δυνατός άνθρωπος, πολύ δυνατός.

Ερ. Ακόμα έχει την ταβέρνα;

Απ. Όχι, την πούλησε. Τώρα έχει μαγαζί με τουριστικά με τη γυναίκα του στο Σπήλι και αγροτικές εργασίες.

- Ερ. Μαργαρίτης λέγεται;
- Απ. Μαργαρίτης Μανώλης, είναι απ' τις Μέλαμπες. Είναι και ο αδερφός του ο Μιχάλης, αλλά τον αδερφό του Μιχάλη δεν τον πολυσυμπάθησα ιδιαίτερα, να πω την αλήθεια.
- Ερ. Είναι και αυτός λυράρης;
- Απ. Είναι λυράρης, εντάξει, όχι ότι μου έκανε τίποτα ο άνθρωπος, αλλά έτσι ήτανε λίγο νταής.
- Ερ. Ξεκινήσατε να παίζετε λύρα. Ήσασταν ένας Αθηναίος από την Κρήτη.
- Απ. Ναι.
- Ερ. Οι υπόλοιποι συμμαθητές σας πώς σας έβλεπαν όταν σας λέγανε «πάμε να παίξουμε λίγο μπάλα»; «Ε, εγώ πάω να παίξω λίγο λύρα τώρα».
- Απ. Ξέρετε, δεν είχα και ιδιαίτερες παρτίδες με τους συμμαθητές μου. Περισσότερο είχα παρτίδες με τα παιδιά από τον Σύλλογο Κρητών. Έτσι στο Νέο Ηράκλειο ήταν μια περίεργη κατάσταση, κι ακόμη μπορώ να πω, έτσι κάναμε παρέες στο Σύλλογο. Είχαμε δημιουργήσει παρέες.
- Ερ. Σύλλογος Κρητών Νέου Ηρακλείου;
- Απ. Ναι, ναι, Νέου Ηρακλείου και είχαμε παρέες απ' το Σύλλογο. Με χωριανάκια μου που μένανε στην Αθήνα, δεν μπορώ να πω ας πούμε ότι είχα ιδιαίτερες παρέες στο σχολείο με παιδιά από 'δω. Μόνο μ' ένα παιδί κράτησα επαφή, ακόμα και τώρα δηλαδή, αργότερα στο Λύκειο ήρθε ο Ορέστης ο Ντάντος. Αυτός ήταν στο...;
- Ερ. Γνωρίζετε τον...;
- Απ. Τον Ορέστη τον Ντάντο; Πολύ καλά, είμαστε πολύ φίλοι. Είχαμε πάει και Εσθονία μαζί με τον Ορέστη, μ' ένα πρόγραμμα της Μουσικολογίας Αθηνών.
- Ερ. Ήτανε φοιτητής στο Τμήμα.
- Απ. Το ξέρω. Ναι και μ' αυτόν έχουμε κρατήσει. Μόνο μ' αυτόν έχουμε κρατήσει επαφές κι αυτό περισσότερο επειδή ήταν μουσικός δηλαδή και έτσι, κάναμε παρέα.
- Ερ. Ακούγατε δισκάκια, ακούγατε δίσκους, κασέτες κρητικές;
- Απ. Ου! Ου! Όλη την ώρα. Όλη την ώρα.

Ερ. Θέλατε να μιμηθείτε κάποιον ή σας άρεσε κάποιος περισσότερο από κάποιον άλλο;

Δηλαδή το παίξιμό σας; Ακούγοντας σας;

Απ. Κατά καιρούς, δηλαδή περνούσα διάφορα στάδια. Βέβαια έχω κρατήσει κάποιον σταθερό, ο Καραβίτης ο Αλέκος πάντα μ' άρεσε από Αχτούντα, ήταν και κοντοχωριανός και ίσως έτυχε να τον ακούσω πιο πολύ. Είναι και παλιός και έτσι πάντα δημιουργούσε μια μαγεία μέσα στο μυαλό μου. Μ' αρέσει πάρα πολύ ακόμα και τώρα. Βέβαια, δεν μπορώ να πω ότι τον αντιγράφω, ότι προσπαδώ να τον μιμηθώ, δεν έχω κάτσει ιδιαίτερα να τον μελετήσω όσο θα 'θελα ίσως. Τέλος πάντων. Κατά καιρούς μια μου άρεσε ο Σκορδαλός, μια ο Μουντάκης, μια ο Κλάδος. Μετά γύρισα στα βιολιά, ας πούμε, και λέω «α, τι, παίζουν κι αυτοί καλά» ας πούμε. Ακόμα και τώρα δεν έχω κάποιο στάνταρ ότι μ' αρέσει αυτός. Παίρνω αυτό που μ' αρέσει απ' αυτόν, παίρνω το άλλο που μ' αρέσει απ' τον άλλον. Κατά καιρούς. Τώρα ας πούμε περνάω το στάδιο του Σγουρού. Του Δημήτρη του Σγουρού. Μ' αρέσει πάρα πολύ. Αυτά.

Ερ. Τι άλλα όργανα παίζετε;

Απ. Παίζω λίγο ούτι, έτσι το 'χω σπίτι και ψιλοπαίζω, ασκομπαντούρα, τσαμπούνα δηλαδή.

Ερ. Στην Κρήτη πώς τη λέτε;

Απ. Ασκομπαντούρα.

Ερ. Ναι.

Απ. Λίγο μαντολινάκι, τα ίδια πατήματα με τη λύρα έχει, αλλά δεν έκατσα να το μελετήσω ποτέ ιδιαίτερα, να πω ότι θα κάτσω να ασχοληθώ. Και καλάμια, χαμπιόλια, τέτοια φλογέρες.

Ερ. Μπαντούρες;

Απ. Μπαντούρες βέβαια, ναι. Τέτοια.

Ερ. Μία καρπάδικη λύρα, ένα μικρό λυράκι που είχατε;

Απ. Ναι, ναι, μ' αρέσουν τα καρπάδικα, μ' αρέσουν πάρα πολύ. Μ' αρέσουνε.

Ερ. Αυτά από πού τα μάδατε;

Απ. Αυτά δεν θυμούμαι πότε είχα το πρώτο άκουσμα, πάντως θυμάμαι ότι μ' αρέσανε πάρα πολύ όταν τα πρωτάκουσα. Έτσι κόλλησα με τα καρπάδικα.

Ήτανε... δεν ξέρω, ίσως τα κρητικά τα αγαπώ επειδή μεγάλωσα μ' αυτά, επειδή γαλουχήθηκα μ' αυτά, επειδή αυτό ήτανε κι ο τρόπος έκφρασης μου μέχρι τα δεκαέξι, δεκαεφτά μου χρόνια, αλλά δεν ξέρω στα καρπάδικα... κολλήσανε στ' αυτί μου. Ήτανε αυτό που γύρευε τ' αυτί μου. Ειδικά τα ολυμπίτικα τα καρπάδικα που έχουν την τσαμπούνα μέσα κι είναι πιο δωρικά. Ειδικά αυτά.

Ερ. Με λύρα παίζετε ή με τσαμπούνα παίζετε τα καρπάδικα;

Απ. Με λύρα, με λύρα. Τσαμπούνα καρπάδικη είναι στο πρόγραμμα να μελετήσω κάποια στιγμή. Αν και παίζω αυτή τη στιγμή παίζω κρητικά με τσαμπούνα καρπάδικη.

Ερ. Η τσαμπούνα η καρπάδικη τι διαφορά έχει από την ασκομπαντούρα;

Απ. Όπως είναι οι δυο αυλοί, στη Κρήτη και οι δυο αυλοί έχουν πέντε τρύπες. Στη Κάρπαθο ο αριστερός αυλός έχει πέντε τρύπες κι ο δεξιάς έχει ένα. Για τους δεξιόχειρας αυτό.

Ερ. Ναι.

Απ. Αυτή είναι η διαφορά η κύρια δηλαδή, πέρα από κάποια άλλα, ας πούμε, εντάξει πώς πάει ο ποταμός. Ο ποταμός είναι αυτό που βάζει τα δυο καλάμια μέσα. Πώς πάει ο ποταμός έχουν κάποιες διαφορές. Στην Κρήτη πολλές φορές είναι και πιο περίτεχνα σκαλισμένος. Αυτή είναι η διαφορά τους, μόνο τα καλάμια.

Ερ. Ναι. Όταν παίζετε λύρα καρπάδικη, αλλάζετε κάτι στην τεχνική σας απ' ότι όταν παίζετε κρητική;

Απ. Σίγουρα, ναι. Στο δοξάρι, ναι. Αλλάζω στην τεχνική περισσότερο όσο αφορά σε σχέση με τα συρτά. Σε σχέση με τις κοντυλιές είναι περίπου ίδια η τεχνική. Το σταθερό δοξάρι για τα γερακοκούδουνα δηλαδή περισσότερο.

Ερ. Κατ' αρχήν γερακοκούδουνα έχετε και στην καρπάδικη λύρα;

Απ. Ναι, ναι, ναι, ναι.

Ερ. Και στην κρητική λύρα;

Απ. Ναι, ναι και στη κρητική. Βέβαια. Είχαμε, είχαμε γερακοκούδουνα κι εγώ τα θυμούνται. Γερακοκούδουνα.

Ερ. Τώρα τελευταία έχουνε καταργηθεί;

Απ. Όχι. Είχανε καταργηθεί και τώρα τελευταία έχουν αρχίσει να επανέρχονται.

Ερ. Να ξαναμπαίνουν.

Απ. Ναι, είχανε καταργηθεί. Νομίζω ότι γύρω στη δεκαετία του '60 - '70, με τη δισκογραφία εκεί την κρητική κι αυτά που... τότε πρέπει να καταργηθήκαν τα γερακοκούδουνα. Νομίζω.

Ερ. Εσείς θυμάστε να παίζανε ο θείος σας ο Μαθιός με γερακοκούδουνα λύρα;

Απ. Ο θείος μου όχι, αλλά ο Μανώλης ο Μαργαρίτης ναι. Τον Μανώλη τον Μαργαρίτη τον ήξερα όσο ήξερα και το θείο μου.

Ερ. Ναι.

Απ. Κι άλλους ήξερα που 'χαν. Ο Καντάνιος, ο Τσαγκαράκης ο Γιώργης από το Δαμαριό είχε κι ένα δοξάρι με γερακοκούδουνα, αλλά δεν το πολύπαιζε. Αυτά τα σνομπάρανε τότε. Τα σνομπάρανε.

Ερ. Τι ηλικίας; Ζει ο Τσαγκαράκης ο Γιώργης;

Απ. Ναι, ζει, ζει, ζει. Φτιάχνει και λύρες εδώ. Εγώ όλες τις λύρες κι εγώ από κει τις παίρνω. Αυτός...

Ερ. Στην Αθήνα μένει;

Απ. Όχι, όχι. Κισσού κάμπος ή στην Παράγκα όπως λέμε εμείς Αγίου Βασιλείου. Αυτός τώρα πρέπει να 'ναι καμιά εβδομηνταπενταριά χρονών. Κάπου 'κει.

Ερ. Τις λύρες σας εσείς τις παίρνετε από εκείνον;

Απ. Ως επί το πλείστον, ό,τι θέλω από εκεί πάω. Μ' αρέσει πολύ η κατασκευή του. Έχω πάρει λύρες κι απ' τον Λεωνίδα τον Σπανό που 'ναι στην Κύπρο είναι αυτός. Όταν ήμουνα φαντάρος εκεί, τον είχα γνωρίσει, μου 'κανε δώρο και μια λύρα και αγόρασα κι άλλη μια μετά. Ξαναπήγα. Γενικώς πηγαίνω συχνά στη Κύπρο για εκδηλώσεις, έκανα σχέσεις εκεί, παρέες.

Ερ. Ο Λεωνίδας ο Σπανός είναι Κρητικός;

Απ. Όχι. Όχι. Αυτός είναι απ' τον Άγιο Βασίλειο Μόρφου. Από 'κει. Είναι πρόσφυγας. Κυπραίος είναι.

Ερ. Πάντως Κύπριος είναι. Και πώς φτιάχνει κρητική λύρα; Πώς και ασχολήθηκε έτσι;

Απ. Κόλλησε με τη μπάλα. Όπως εγώ με τα καρπάδικα, αυτός με τα κρητικά.

- Ερ. Και κάνει καλές λύρες;
- Απ. Ναι, ναι, είναι γλύπτης. Είναι γλύπτης και έχει κάνει πάρα πολύ καλές δουλειές. Πολύ καλές δουλειές. Γενικώς ό,τι όργανο φτιάχνει αυτός ο άνθρωπος, δεν φτιάχνει μόνο λύρες, περνάει κι αυτός στάδια. Τώρα ας πούμε είναι κολλημένος με την Κρήτη, με τα βιολιά μάλλον είναι τώρα, φτιάχνει βιολιά. Φτιάχνει λύρες και τις έχει πάνω στο ταβάνι στο εργαστήριο κι έτσι κρέμονται σαν τα σταφύλια. Ό,τι όργανα: λαούτα, σάζια, ραμπάμπια. Τα πάντα.
- Ερ. Παίζει;
- Απ. Λίγο μπουζούκι τρίχορδο. Καραντουζένι.
- Ερ. Νομίζετε ότι είναι δύσκολα άμα δεν ξέρεις να παίζεις, ας πούμε, κρητική λύρα να φτιάξεις λύρα;
- Απ. Δεν γνωρίζω, δεν ξέρω.
- Ερ. Εσείς όταν πηγαίνετε να διαλέξετε μια λύρα, ας πούμε, την παραγγέλνετε; Πώς γίνεται; Ή βλέπετε δυο τρεις λύρες;
- Απ. Εξαρτάται, εξαρτάται. Μπορεί να δω μια λύρα και να μ' αρέσει, να θέλω να την πάρω αυτή. Έχω παραγγείλει και λύρες. Απλά του λέω «τη θέλω έτσι, τη θέλω αλλιώς, τη θέλω τόσο πάχος, τόσο έτσι, τόσο απόσταση» και τέτοια. Εντάξει. Του λες κάποια πράγματα, τώρα μπορεί να μην πετύχει και το όργανο.
- Ερ. Του δίνετε δηλαδή τεχνικά χαρακτηριστικά;
- Απ. Μέσες - άκρες δηλαδή, γιατί δεν είμαι κι εγώ ειδικός στην οργανοποιία. Δεν ξέρω, λίγα πράγματα.
- Ερ. Τι πρέπει να έχει μια καλή λύρα; Ας πούμε, όταν τη δοκιμάζετε ή όταν βλέπετε ένα όργανο.
- Απ. Γενικώς εμένα μ' αρέσουνε τα μπάσα όργανα τα οποία δεν είναι βραχνά όμως. Μ' αρέσουνε τα καθαρά όργανα. Τα μπάσα. Τα πολύ πριμαδόρικά όργανα δεν μου πολυαρέσουνε. Για λύρες μιλάω, έτσι; Για τη κρητική λύρα. Μπορεί να είναι κι ένα πρίμο όργανο, το οποίο να μ' αρέσει αν έχει βάθος, αν έχει έτσι, τι να σου πω; Πρέπει να το ακούσω και να πω ότι «αυτό μ' αρέσει». Δηλαδή δεν μπορώ να πω τι είναι, πρέπει να είναι έτσι, πρέπει να είναι αλλιώς. Μπορεί να ακούσω ένα όργανο, αναλόγως τη φωνή που θα

βγάλει. Εκατό λύρες έχεις, εκατό διαφορετικές φωνές είναι. Δεν υπάρχει περίπτωση να είναι ίδιες, δεν υπάρχει περίπτωση. Δυστυχώς. Δεν υπάρχει κάποια φόρμουλα να πούμε ότι τη θέλουμε έτσι.

Ερ. Η καρπάδικη η λύρα;

Απ. Α, αυτή είναι ένρινη!

Ερ. Τι είναι;

Απ. Ένρινη, λες και τραγουδεί με τη μύτη είναι. Ναι. Δεν ξέρω, δεν ξέρω γιατί μ' αρέσει, γιατί έχω ερωτευτεί έτσι πολύ μ' αυτό το χρώμα, το ηχώχρωμα. Δεν ξέρω, πραγματικά δεν ξέρω.

Ερ. Έχει διαφορετικό ηχώχρωμα, έτσι δεν είναι;

Απ. Έχει, είναι απ' ό,τι λένε δηλαδή κι ο παππούς μου και οι άλλοι, είναι σαν το παλιό το λυράκι.

Ερ. Της Κρήτης;

Απ. Ναι. Δεν ξέρω.

Ερ. Ο παππούς σας έπαιζε όργανο;

Απ. Όχι. Τραγουδιανε κι αυτός έτσι σε παρέα.

Ερ. Και σας έχει πει ότι είναι η καρπάδικη η λύρα σαν το παλιό λυράκι της Κρήτης.

Απ. Ναι, αυτός θυμάται... Μια μέρα πήγα να του παίξω, πάω και τότε βρίχνω εγώ και του παίξω, απ' τα εγγόνια του εγώ είμαι ο μοναδικός που πάω και τότε βρίχνω. Αυτός από το '68 μένει στην Αθήνα, είχε φύγει πριν από τον πατέρα μου. Είχε χωρίσει με τη γιαγιά μου και την παρέτησε κι έφυγε. Και πάω και τότε βρίχνω εγώ και καμιά φορά και του παίξω, με φωνάζει και του παίξω κι αυτά, μια φορά που πήγα με την καρπάδικη και τού 'παιξα, λέει: «αυτό είναι σαν τα παλιά τα λυράκια». Βέβαια δεν το είπε με ιδιαίτερη χαρά, διότι δεν τους πολυαρέσανε. Αυτά τα φιλοσνομπάρανε, ε, «αυτό είναι παλιό», ξέρω 'γω, «έτσι παίζανε παλιά, τώρα παίζουνε καλά» και τέτοια πράγματα.

Ερ. Ναι. Εσείς παίζοντας καρπάδικη λύρα, τι σκοπούς παίζετε; Ποιο είναι το ρεπερτόριο σας όσον αφορά τα καρπάδικα;

Απ. Παίξω αρκετούς σκοπούς. Όταν λένε σκοπούς στην Κάρπαθο εννοούν τα... Κάτω χορό που λένε τις μαντινάδες. Παίξω καμπόσους σκοπούς, ε, Πάνω

χορό, Κεφαλονίτικα, μ' αρέσει και ο Αντιπατητής. Δεν είναι ολυμπίτικο, αλλά μ' αρέσει πολύ η μελωδία, Ζερβό... Το ρεπερτόριο στα καρπάδικα δεν είναι τόσο μεγάλο όσον αφορά ίσως τους χορούς και τους σκοπούς αλλά όσον αφορά στους χορούς, αλλά όσο αφορά στους σκοπούς, έχουν αρκετούς σκοπούς και πολλά γυρίσματα στον Πάνω χορό ειδικά, πολλά γυρίσματα. Πολλά γυρίσματα, ω, άπειρα.

Ερ. Αργά τραγούδια όπως ο Κωνσταντίνος;

Απ. Μ' αρέσουν, μ' αρέσουν κι αυτά, δεν μπορώ να πω ότι είναι αυτό που ζητάω από την Κάρπαδο, γιατί δεν μου λείπει αυτό από την Κρήτη. Γιατί έχουμε γεμίσει και παραλογές και ριζίτικα, όχι ότι μεγάλωσα με ριζίτικα ότι λέγαν στο χωριό μου, αλλά πέρασε, έτυχε μια περίοδος στη ζωή μου, ας πούμε, που ασχολήθηκα με αυτά. Ναι, μ' αρέσουν, μ' αρέσουν κι αυτά. Ο Κωνσταντίνος ο μικρός είναι...

Ερ. Συρματικό;

Απ. Συρματικό. Ναι. Άρχοντες τρων και πίνουνσι μήπως ήθελες να πεις που είναι της τάβλας.

Ερ. Ναι.

Απ. Και το Κόρη το μαξιλάρι σου.

Ερ. Αυτοί οι μακρόσυρτοι έτσι σκοποί της Καρπάδου...

Απ. Με τη λύρα ή που 'ναι της τάβλας;

Ερ. Με τη λύρα.

Απ. Ναι, μ' αρέσουνε.

Ερ. Ακόμα και ο συρματικός ας πούμε.

Απ. Πολύ ωραίο. Ο συρματικός έχει μέσα, ειδικά οι παραλογές, έτσι, παραλογές πρέπει να ήταν τα σίριαλ της εποχής εκείνης. Είχαν μέσα ίντριγκες, μυστήριο, ξέρω 'γω, παραμύδια, ψόμματα μέσα, ψόμματα που λέγαν αλήθειες βέβαια, έτσι; Ξέρω 'γω μιλάει το βουνό, μιλάει η θάλασσα, ούλα μιλάνε εκεί πέρα, είναι τρομερό πράμα.

Ερ. Τραγουδάτε καρπάδικα;

Απ. Ναι, αμέ. Βέβαια. Σε παρέες όσο μπορώ βέβαια γιατί οι κερατάδες κουρδίζουνε σε Ντο πάνω. Το Λα το κάνουνε Ντο. Θα πεις μια μαντινάδα δυο, τρεις μετά δεν γίνεται. Έφραξες.

- Ερ. Εσείς όταν παίζετε, κουρδίζετε ψηλά;
- Απ. Ε, βέβαια. Άμα παίζω με άλλους, με Καρπάδιους ναι.
- Ερ. Άμα παίζετε μόνος σας; Με Κρητικούς, αλλά παίζετε καρπάδικα;
- Απ. Δεν παίζω με Κρητικούς καρπάδικα, οι Κρητικοί δεν τα θέλουν τα καρπάδικα.
- Ερ. Οπότε με ποιους παίζετε;
- Απ. Με Ολυμπίτες. Έχω πολλούς φίλους Ολυμπίτες.
- Ερ. Εδώ στην Αθήνα;
- Απ. Ναι, ναι. Εδώ, ναι. Στην Όλυμπο δεν έχω πάει ποτέ στη ζωή μου.
- Ερ. Ούτε στην Κάρπαθο;
- Απ. Στην Κάρπαθο είχα πάει στα Πηγάδια μια φορά. Είχαμε πάει με τον πατέρα μου για ένα χοιροστάσιο και όπως πηγαίναμε προς το χοροστάσιο, θωρρώ σε ένα μαγαζί και κάνανε λύρες, λαούτα, του λέω «άμε μοναχός σου, εγώ θα κάτσω εδώ». Και μ' άφησε εκεί ο πατέρας μου κι έκανε μέχρι το πρωί. Κάναμε, και δεν ήταν Ολυμπίτες, ήταν Κατωχωρίτες. Κάναμε καλό γλέντι. Καλή παρέα.
- Ερ. Παίζατε κι εσείς;
- Απ. Ψιλοήξερα. Ψιλοήξερα. Κάτι Στα Μάρμαρα του Γαλατά και τέτοια. Αυτά τα γνωστά.
- Ερ. Έτσι βλέπετε ομοιότητες μεταξύ ρεθυμνιώτικων σκοπών και καρπάδικων;
- Απ. Τεράστια. Ειδικά ρεθυμνιώτικα. Με το ηχώχρωμα της Καρπάθου αν είναι να μοιάζει ένα ηχώχρωμα στην Κρήτη, είναι το Ρέθυμνο.
- Ερ. Σε τι μοιάζει;
- Απ. Στο ηχώχρωμα.
- Ερ. Στον τρόπο δηλαδή που βγαίνει ο ήχος;
- Απ. Ναι, ναι, ναι. Ενώ έχουν τεράστια ομοιότητα με τα γυρίσματα, Πάνω χορός ας πούμε με το Στειακό πηδηχτό και μ' αυτά, το ηχώχρωμα δεν έχει καμία σχέση. Μόνο με το Ρέθυμνο μοιάζει, μόνο με το Ρέθυμνο.
- Ερ. Σ' αυτό τι συντελεί ας πούμε; Ο τρόπος που πιάνουν το δοξάρι; Αφού η λύρα έχει διαφορετικό ηχώχρωμα με τη λύρα της Κρήτης.
- Απ. Ναι, όχι στο στιλ αυτό με τα γερακοκούδουνα αυτό το δωρικό, τα κομμάτια από Λα, πλάγιος του πρώτου δηλαδή όλα, όχι όλα, τα

περισσότερα. Αυτό το πράμα. Δεν έχει τη γλύκα, ας πούμε, που έχει η ανατολική Κρήτη. Έχει αυτό το άγριο. Φταίει το ότι μοιάζουν ίσως τα μέρη, δεν ξέρω, μοιάζουν. Και το Ρέθυμνο, ως επί το πλείστον, είναι έτσι γυμνό, ορεινό όπως είναι κι εκεί. Ίσως φταίει το μέρος, το κλίμα, δεν γνωρίζω. Δε ξέρω.

Ερ. Όσον αφορά τους σκοπούς όμως; Μοιάζει ας πούμε η Σούστα με τον Πάνω τον χορό;

Απ. Ο Πάνω χορός μοιάζει με τη Σούστα, πολλές φορές μοιάζει με τον Πεντοζάλη, μοιάζει με τον Μαλεβιζιώτη, έχει γυρίσματα πέρα πόδε. Δεν μοιάζει μόνο με ένα χορό, μοιάζει με πολλά. Με τη Σούστα, ναι, με τη σούστα τη ρεθυμνιώτικη. Ναι, μοιάζει πολύ. Πολύ.

Ερ. Στα γυρίσματα;

Απ. Στα γυρίσματα, ναι. Στα γυρίσματα, μοιάζει.

Ερ. Εσείς θα μπορούσατε να ακούτε Πάνω χορό και να χορεύετε σούστα κρητική;

Απ. Όχι σε όλα τα γυρίσματα. Όχι σ' όλα τα γυρίσματα.

Ερ. Δηλαδή να χορεύετε με Κρητικούς ακούγοντας καρπάθικο σκοπό Πάνω χορό.

Απ. Όχι σε όλα τα γυρίσματα. Όχι όλα τα γυρίσματα.

Ερ. Γιατί;

Απ. Είναι μερικά γυρίσματα που σε παραπέμπουν σε Μαλεβιζιώτη, σε παραπέμπουν σε Πεντοζάλη, αλλού. Θα μου πείτε χρονικά είναι το ίδιο αλλά δεν ξέρω. Είχα... κάποτε το 'χα αναρωτηθεί αυτό το πράμα: τι είναι αυτό που κάνει να ξεχωρίζει ο Μαλεβιζιώτης από τον Πεντοζάλη κι από τη Σούστα. Τι είναι αυτό. Ακόμα δεν έχω καταλάβει ακριβώς τι πράμα είναι. Ίσως της σούστας, ας πούμε, τα γυρίσματα να είναι πιο μικρά, έχουν λιγότερα μέτρα. Του Μαλεβιζιώτη μπορεί ας πούμε να έχει πιο πολλά μέτρα. Αλλά κάποιος που δεν τα ξέρει καθόλου, μπορεί να χορέψει τον ένα χορό πάνω στον άλλο, πάνω στη μουσική τ' αλλουνού.

Ερ. Αλλά ένας που ξέρει την παράδοση από μέσα;

- Απ. Δεν ξέρω τι είναι αυτό που τα κάνει να ξεχωρίζουν, γιατί είναι ρυθμικά το ίδιο. Βέβαια, στη σούστα ίσως... κανονικά η σούστα είναι πιο αργή και πιο... απ' το Μαλεβιζιώτη ας πούμε και πιο κοφτή ίσως στο λαούτο; Δεν ξέρω.
- Ερ. Όταν παίζετε εσείς, κοιτάζετε πώς χορεύουνε και αυτό έχει μεγάλη σημασία αν χορεύει καλά ο πρώτος ή και οι υπόλοιποι;
- Απ. Πάντα, πάντα. Πάντα παίζω με τα μέτρα, πάντα, σε γλέντι. Στο Ρέθυμνο δεν παίζανε με τα μέτρα. Ειδικά το συρτό, δεν παίζανε με τα μέτρα. Μόνο στα Χανιά, στη Κίσσαμο συγκεκριμένα. Κίσσαμο, Σέληνο, Κυδωνία εκεί παίζανε με μέτρα.
- Ερ. Τι εννοείτε παίζανε με μέτρα; Δηλαδή;
- Απ. Ο συρτός ο χορός ολοκληρώνεται σε οχτώ μέτρα.
- Ερ. Πάντα ή έχει κι έξι;
- Απ. Ο χορός, τα βήματα, είναι σε οχτώ. Βέβαια, οι μελωδίες, το ιδανικό είναι να έχεις μια μελωδία όπως είναι το δεύτερο γύρισμα του Πρώτου συρτού που είναι με οχτώ. Τώρα άμα έχεις έξι, το παίζεις τέσσερις φορές κι έρχεται. Βρίσκεις το ελάχιστο κοινό πολλαπλάσιο.
- Ερ. Τέσσερις * έξι = είκοσι τέσσερις.
- Απ. Μπράβο! Ακριβώς!
- Ερ. Τρεις * οχτώ = είκοσι τέσσερις.
- Απ. Ακριβώς! Τα βρίσκεις έτσι. Υπάρχουν και... τετράμετρα υπάρχουνε, συρτά. Τα παίζεις δυο φορές. Δυο, τέσσερις, έξι φορές ας πούμε κι έρχεται μαζί.
- Ερ. Για να κόψει ο χορευτής την ώρα που κόβει και η λύρα;
- Απ. Ναι, εκεί που τσακίζει ο χορευτής πρέπει να τελειώσει. Το πρέπει, εμένα μ' αρέσει, μ' αρέσει αυτό. Όταν το ανακάλυψα αυτό, αυτό μου το 'δειξε ο Πέτρος ο Καρπαδάκης..
- Ερ. Ο λαουτιέρης.
- Απ. ...ο λαουτιέρης από τα... Τους ξέρεις, ε;
(Γελάνε)
- Ερ. Κάτι ξέρω κι εγώ.
- Απ. Απ' την Κίσσαμο, απ' την Κουκουναρά. Κι αυτός δάσκαλος που με βοήθησε πολύ, πάρα πολύ ο Πέτρος. Μου τα 'δειξε αυτός, από τότε παίζω μόνο με μέτρα. Βέβαια, είναι και κάτι χορευτάδες που ανεβαίνουν απάνω

στη πίστα και βγαίνουν εκτός ρυθμού, εκεί πέρα τι να κάνεις, ξανοίγεις πάνω και παίζεις, αλλά άμα είναι καλός ο χορευτής και του παίζεις και με μέτρα, πάει χορογραφία. Πολύ ωραίο! Έτσι... κουμπώνει. Κι ο Σιγανός έχει μέτρα, το ρεθυμνιώτικο το βήμα. Ολοκληρώνεται κι αυτός.

Ερ. Ο Σιγανός χορεύεται διαφορετικά στο Ρέθυμνο απ' το Ηράκλειο ή απ' τη Σητεία;

Απ. Ναι, ναι. Στο Ρέθυμνο απ' την υπόλοιπη Κρήτη. Ναι. Ο Σιγανός στην υπόλοιπη Κρήτη πλην του Ρεθύμνου ξέρω ότι είναι το συρτό στα τρία, πώς το λένε; Στο Ρέθυμνο έχει άλλα βήματα. Και οι μελωδίες του Σιγανού ολοκληρώνονται με το ρεθυμνιώτικο βήμα, επακριβώς ή μία φορά να το παίζεις ή δύο. Νομίζω ότι για να ολοκληρωθεί το βήμα το συρτό στα τρία με τις μελωδίες αυτές, πρέπει να τις παίζει τρεις φορές, αν θυμούμαι καλά. Και δεν ξέρω πού ακριβώς τσακίζει, δεν το ξέρω. Δεν ξέρω πού τσακίζει με το συρτό στα τρία το Σιγανό ακριβώς.

Ερ. Στο Πηδηχτό έχει μεγάλη διαφορά;

Απ. Ποιο Πηδηχτό;

Ερ. Στον Μαλεβιζιώτη.

Απ. Μαλεβιζιώτης είναι τρεις φορές και τσάκιση, περίπου. Δεν είναι ακριβώς έτσι. Είναι και γυρίσματα που δεν τσακίζουν.

Ερ. Έχει και μεγαλύτερα βέβαια γυρίσματα.

Απ. Και μεγαλύτερα. Ναι, ναι, δεν πάει ακριβώς στον Μαλεβιζιώτη. Στο Πεντοζάλη τσακίζει ακριβώς, στο Πεντοζάλη το κανονικό, το γρήγορο που λένε. Εκεί τσακίζει ακριβώς με τη μελωδία.

Ερ. Υπάρχει η συνήθεια από Πεντοζάλη Σιγανό να το γυρνάς στο γρήγορο;

Απ. Δεν υπάρχει Πεντοζάλη Σιγανό. Υπάρχει Σιγανός και Πεντοζάλης. Υπάρχει αυτή η συνήθεια, ναι. Υπάρχει από Σιγανό, να το πας να το γυρίσεις και σε ντουρνεράκια τώρα. Το γυρίζεις, μου 'χανε γυρέψει Ανωγειανό, να παίξω έναν Ανωγειανό μετά τον Σιγανό ας πούμε. Μετά πώς είναι Σιγανό, ας πούμε, δέλουν ένα Πηδηχτό. Αλλά κύρια συνήθεια είναι...

Ερ. Κάτι που λέγατε Πεντοζάλη σιγανό, Πεντοζάλη γρήγορο; Αυτό δεν υπάρχει, ε;

Απ. Αυτό κανονικά δεν υπάρχει.

- Ερ. Είναι ονομασίες νομίζετε τοπικές;
- Απ. Τώρα ο λαός δίνει αυτές τις ονομασίες να πούμε, κακά τα ψέματα. Δηλαδή, εάν ο λαός πει ότι εντάξει, «υπάρχει Σιγανό Πεντοζάλη», εντάξει υπάρχει. Τι να πω;
- Ερ. Έχετε ακούσει εσείς τέτοιες ονομασίες;
- Απ. Ναι, βέβαια. Κατ' αρχήν στο χωριό μου, ποτέ δε λέγαν Σιγανό.
- Ερ. Τι λέγαν;
- Απ. Πενταζαλάκια.
- Ερ. Πενταζαλάκια;
- Απ. Πενταζαλάκια, ναι. Πεντοζαλάκια. Πενταζαλάκια. Βέβαια, ποτέ δε λέγαν Σιγανό.
- Ερ. Ο Συρτός πρέπει να ξεκινήσει ως Συρτός και να τελειώσει Συρτός;
- Απ. Καλά, τώρα το γυρίζουνε και σε Μαλεβιζιώτη.
- Ερ. Το Συρτό;
- Απ. Ναι, ναι.
- Ερ. Τώρα τελευταία;
- Απ. Μάλλον τώρα τελευταία πρέπει να γίνεται αυτό, ναι. Πάντως κι εγώ το κάνω συχνά. Τώρα είναι το... το κύριο είναι Συρτό και σταματάς και μετά καπάκι ζητούνε Μαλεβιζιώτη. Τώρα πια στα γλέντια.
- Ερ. Σούστα παίζουμε;
- Απ. Στο Ρέθυμνο τουλάχιστον ναι. Παίζουμε και στο χωριό μου, παίζουμε δυο - τρεις σούστες τουλάχιστον. Σε γλέντια. Κατ' αρχήν στο χωριό μου δεν πολυπαίζουμε, όχι, παίζουμε συρτά, αλλά όταν κάνουμε γλέντια... εμείς δεν κάνουμε γλέντι, ξέρω 'γω, στη πλατεία του χωριού με μηχανήματα κι αυτά, μαζευόμαστε εκεί, γίνεται κάτι σαν... έτσι, φέρνει ο καθένας το φαί του, κάπως έτσι. Του Χριστού ειδικά έτσι, κι αυτά, του Άη-Γιωργιού και κάνουμε έτσι...
- Ερ. Του Χριστού, Μεταμόρφωση του Σωτήρος;
- Απ. Ναι, στις 6 του Αυγούστου, ναι, και κάνουμε έτσι παρέες συνήθως με σιγανά, με πεντοζαλάκια και λέμε μαντινάδες, ας πούμε, λένε τέτοια.
- Ερ. Της στιγμής;
- Απ. Στην αρχή όχι, μετά. Μετά όταν φτιαχτούνε αρχίζουνε και λένε.

- Ερ. Στην αρχή τι λένε;
- Απ. Κάποιες στάνταρ μαντινάδες, ας πούμε, έτσι γνωστές, ό,τι του αρέσει του καθενός έτσι, αλλά μετά ξεκινούνε και λένε, πώς το λένε, αυτοσχέδιες. Καμιά φορά. Κι όχι μόνο. Μαντινάδες λένε και σαν σκοπό των Αποκόρωνα, ας πούμε, λένε έτσι μαντινάδες.
- Ερ. Τι σκοπός είναι αυτός;
- Απ. Ένας συρτός είναι. Πάει αργά και βοηθάει.
- Ερ. Στα συρτά βάζουνε αυτοσχέδιες έτσι μαντινάδες;
- Απ. Βέβαια.
- Ερ. Αυτό που μου κάνει εντύπωση είναι πιο επώνυμοι οι σκοποί στο Ρέθυμνο απ' ό,τι είναι στην άλλη Κρήτη.
- Απ. Ναι, είναι. Είναι.
- Ερ. Ας πούμε, στη Σητεία λένε Χαμεζανές κοντυλιές, Στειακές κοντυλιές ή ακόμα και κοντυλιές του Καλογερίδη και εννοούν ένα τρόπο παίξιματος με πολλά στολίσματα ή του Δερμιτζογιάννη.
- Απ. Στο Ρέθυμνο η δισκογραφία έχει κάνει τεράστια ζημιά κατά τη δική μου γνώμη. Έχει κάνει μεγάλη ζημιά. Οι λεγόμενοι «Πρωτομάστορες» του Ρεθύμνου ίσως τελικά, σε τελική ανάλυση, ίσως κάνανε μεγαλύτερο κακό, παρά καλό. Κλέψανε πολλά κομμάτια, με την έννοια ότι τα πήραν, τα παρουσίασαν σα δικά τωνα κι ήταν και ακόμα παρθένο το δάσος της μουσικής τότε και τα Χανιά καταληστεύθηκαν με τα συρτά από τους Ρεθυμιώτες. Αν και Ρεθυμιώτης, το λέω, δεν έχω πρόβλημα να το πω, γιατί πιστεύω η μαγιά του Ρεθύμνου πάνω στη μουσική δεν ήτανε τόσο η σύνθεση των σκοπών και ειδικά των συρτών, αλλά ο τρόπος και το ηχόχρωμα πώς το προσαρμόσανε πάνω στα δικά τους μέτρα και σταθμά, τα συρτά ειδικά. Τα συρτά γίνανε επώνυμα περισσότερο. Τα συρτά, τα συρτά και πιστεύω ότι είναι οικονομικοί οι λόγοι. Ας πούμε, σπάνια ενδιαφερόταν κανείς να κατοχυρώσει κοντυλιές. Γιατί να τις κατοχυρώσει; Του 'ριχνε κανείς λεφτά «παίξε μου ξέρω 'γω τις κοντυλιές σου; Παίξε μου, ας πούμε, ξέρω 'γω τις...»
- (Διακοπή)
- Ερ. Λέγαμε για τις κοντυλιές, ότι κανείς δεν ενδιαφερόταν να βγάλει.

- Απ. Δεν ενδιαφερόταν να κατοχυρώσει κοντυλιές. Αν και το κάνανε καμπόσοι, ας πούμε όπως ο Κώστας ο Μουντάκης, το κάνανε.
- Ερ. Σούστα;
- Απ. Ποιος ρίχνει λεφτά για σούστα; Ποιος ρίχνει;
- Ερ. Γιατί;
- Απ. Δεν ξέρω, θεωρείται σχεδόν δεδομένο ότι θα χορεύουν. Είναι και χορός που χορεύουν όλοι. Δεν είναι χορός παραγγελιά όπως ο συρτός. Συρτός είναι ο ζειμπέκικος της Κρήτης. Εκεί δείχνει ο χορευτής τη μαγκιά του, τη τσαχπινιά του, τη λεβεντιά του, εκεί. Ε, και, στο Μαλεβιζιώτη πάλι. Ότι ζητάνε Μαλεβιζιώτη καπάκι μετά το συρτό δείχνει έτσι μια... την αντριωσύνη του θα έλεγα. Ότι κάνει ταλίμια, ότι κάνει χτυπήματα, έτσι, γι' αυτό τα ζητούν αυτά. Τώρα η σούστα δεν είναι εμπορικό... Σούστες παίζουν στο χωριό μου που δεν είναι με λεφτά το πανηγύρι. Εντάξει, μπορεί να ρίξει κανείς κάνα χάρισμα έτσι, αλλά είναι παρέες περισσότερο, αλλά στο χωριό μου δεν γίνεται πανηγύρι. Πανηγύρι όπως ας πούμε να πως στο χωριό, σε κάποιο χωριό και να 'ναι με τα μηχανήματα στημένοι. Κατ' αρχήν, συμμετέχουν όλοι. Όσοι μπορούν να τραγουδούν και θέλουνε, να συμμετέχουνε. Σε ποιον να ρίξεις το μπαχσίσι;
- Ερ. Είναι περισσότερο παρέες δηλαδή;
- Απ. Παρέες ναι. Είμαστε και λίγοι.
- Ερ. Σε ποιες παρέες είναι περισσότερο με παραγγελιές ή με...;
- Απ. Όσο πιο μεγάλο είναι το χωριό, τόσο περισσότερο κάνουν αυτόν τον τύπο γλεντιού ας πούμε. Παραγγελιές.
- Ερ. Με τις παραγγελιές.
- Απ. Ναι. Με εξαίρεση βέβαια τις Μέλαμπες.
- Ερ. Όπου;
- Απ. Όπου είναι παρεοκατάσταση εκεί πέρα. Εκεί, για εμάς, εμείς παίρνουμε πολιτιστική γραμμή απ' τους Μέλαμπες, εκεί τα γύρω - γύρω χωριά. Στις Μέλαμπες παρέες-παρέες, παρέες είναι εξήντα άτομα, πάνε για καντάδα. Εξήντα άτομα. Λαός.
- Ερ. Πάνε για καντάδα;
- Απ. Για καντάδα εξήντα άτομα.

- Ερ. Και σήμερα;
- Απ. Για τώρα μιλάω. Για τώρα μιλάω, δεν μιλάω για την εποχή του παππού μου που 'τανε όλο το χωριό, χίλια άτομα.
- Ερ. Κι όταν λέτε πάνε για καντάδα, δηλαδή;
- Απ. Γυρίζουνε το χωριό και ξυπνάνε. Όταν λέμε καντάδα στην Κρήτη, δεν εννοούμε απαραίτητα την καντάδα που κάνουν σε μια κοπελιά. Ξυπνάμε όλο το χωριό, γυρίζουμε από σπίτι σε σπίτι.
- Ερ. Και είναι ένας λυράρης ή περισσότεροι που εναλλάσσονται;
- Απ. Όσοι είναι στην παρέα. Πόσοι είναι; Ένας είναι βέβαια που παίζει, μπορεί να 'ναι δυο - τρία λαούτα ξέρω 'γώ εκεί και άμα κουραστεί ο λυρατζής αλλάζουνε.
- Ερ. Και τι παίζουνε σε ρεπερτόριο;
- Απ. Στις Μέλαμπες τώρα πια μόνο συρτά.
- Ερ. Σ' αυτό που λέμε στη βόλτα, στη καντάδα;
- Απ. Συρτά κυρίως, συρτά. Έχουν και δικούς τωνα σκοπούς, δικούς τους σκοπούς αυτοί. Έχουν δικούς τους.
- Ερ. Που είναι της βόλτας, ας πούμε;
- Απ. Ναι, μα υπάρχει και σκοπός *Μελαμπιανή Καντάδα*, υπάρχουν κι άλλα. Του ΧατζηδοΒαγγέλη πολλοί σκοποί.
- Ερ. Πιστεύετε ότι αυτοί οι επώνυμοι συρτοί που βγήκανε, βγήκανε για οικονομικούς λόγους; Δηλαδή δεν το βλέπουμε αυτό στην άλλη Κρήτη, ακόμα και στα Χανιά, τα συρτά ονομάζονται το *Κισσαμίτικο*, το αυτό, *Πρώτος Λουσακιανός*, ο *Καραγκιουλές*.
- Απ. Ε, εντάξει, λένε κι ο *Κουστογερακιώτικος του Ναύτη* ας πούμε, εντάξει. Είναι κι αυτά. Είναι και τα παλιά τα κομμάτια, όπως *Καραγκιουλές*. Τι να πεις; Ποιος να τον διεκδικήσει τον *Καραγκιουλέ*; Ο ίδιος ο *Καραγκιουλές*; Αποκλείεται. Αλλά στο Ρέθυμνο τι έγινε; Επειδή στο Ρέθυμνο, κακά τα ψέματα είναι ο μοναδικός νομός στην Κρήτη που ζει από τη μουσική του, μπορεί να ζήσει ένας μουσικός από εκεί... όταν πας σ' ένα γάμο στο Ρέθυμνο, μάλλον ένας γάμος στα Χανιά είναι μια καλή παρέα στο Ρέθυμνο, από οικονομικής άποψης. Έτσι είναι. Δηλαδή κακά τα ψέματα, μόνο το Ρέθυμνο ζει τους μουσικούς του, γι' αυτό επικράτησε κι αυτή η

πολιτιστική γραμμή. Όταν ακούει ο άλλος λέει «θα ακούσουμε κρητικά», κακά τα ψέματα εννοούνε το ρεθεμνιωτικο-φιλτραρισμένο κρητικό, δεν εννοούνε «να πάμε να ακούσουμε βιολιά, ας πούμε, κισσαμίτικα». Αυτό που επικράτησε είναι αυτό που είχε το οικονομικό υπόβαθρο να επικρατήσει.

Ερ. Από ποια εποχή νομίζετε ότι έγινε αυτό;

Απ. Πρέπει να έγινε μετά τον πόλεμο. Μετά τον Πόλεμο πρέπει να ξεκίνησε αυτό το πράμα. Μετά τον Πόλεμο. Κοίτα, στο Ρέθυμνο ακόμα και σε εποχές πείνας, γιατί δεν ήταν κι ο πιο πλούσιος νομός της Ελλάδας, δεν υπήρχε περίπτωση να μην υπάρξει χάρισμα. Κι όχι μόνο λεφτά, μπάλες. Άχυρα, μπάλες. Ο Μαρκογιώργης απ' το Σπήλι έπαιζε με μπάλες άχυρα. Πήγαινε την άλλη μέρα με τον γάιδαρο και τις φόρτωνε. «Παίξε μου δυο μπάλες άχυρα», του λέγανε. Υπήρχε το χάρισμα, υπήρχε πάντα στο Ρέθυμνο.

Ερ. Σε είδος, ε;

Απ. Και σε είδος, σε εποχές πείνας, βέβαια. Δεν υπήρχαν λεφτά τότε να πεις ότι... πολλές φορές το 'χω σκεφτεί αυτό. Τι σημαίνει «δεν είχαν λεφτά τότε;» Όταν λέμε δεν είχαν λεφτά, στην κυριολεξία δεν είχαν λεφτά. Δηλαδή δεν είχαν το κέρμα, δεν είχαν, τίποτα δεν είχαν. Τι να δώσουν; Άντε, να 'ναι ο άλλος έμπορας, να 'ναι καφετζής, να 'ναι έτσι, να δώσει. Ο άλλος τι να δώσει;

Ερ. Ναι. Και γινότανε παραγγελιά έτσι; «Παίξε μου δυο μπάλες άχυρα»;

Απ. «Παίξε μου δυο μπάλες άχυρα». Οι κουβαρντάδες, δυο μπάλες άχυρα ήτανε πολύ. Βέβαια. Δυο μπάλες πέρναγε... μια μέρα τα ζώα σου περνούσανε με δυο μπάλες άχυρα. Και τώρα να δώσεις δυο μπάλες άχυρα, είναι λεφτά. Αλλά τι να τις κάνει ο άλλος να τις πάρει; Αν μου δώσεις εμένα δυο μπάλες άχυρα, τι θα τις κάνω; Θα τις φάω εγώ;

(Γελάνε)

Ερ. Έχει αλλάξει ο τρόπος.

Απ. Τώρα ναι.

Ερ. Τώρα τι πετάνε ας πούμε σα χαρτούρα; Τι δίνουνε;

- Απ. Τώρα άλλαξε και το ευρώ, μπήκαμε και στο ευρώ. Το ευρώ σε πολλές περιπτώσεις μας ωφέλησε, σε άλλες περιπτώσεις μας έκανε ανεπανόρθωτη ζημιά.
- Ερ. Δηλαδή;
- Απ. Να ξεκινήσω από τη ζημιά ή από την...;
- Ερ. Από όπου θέλετε.
- Απ. Λοιπόν, η ζημιά είναι η εξής. Εκεί που ο άλλος θα έριχνε ένα πεντοχίλιαρο, τώρα ρίχνει δέκα ευρώ πολλές φορές. Έπεσε η ταρίφα, και ίντα να του κάνεις; Να του παίζεις; Να μην του παίζεις;
- Ερ. Συγνώμη, για να καταλάβω. Είσαστε ας πούμε σ' ένα γλέντι.
- Απ. Ναι.
- Ερ. Σε τι γλέντι μπορεί να ρίξει δέκα ευρώ, είκοσι;
- Απ. Να 'ναι ξέρω 'γω ένα γλέντι, οποιοδήποτε γλέντι, απλώς να μην έχει ο άνθρωπος.
- Ερ. Μπορεί να 'ναι γάμος;
- Απ. Όχι, σε γάμο, όχι.
- Ερ. Σε γάμο τι γίνεται; Στον γάμο τι γίνεται, συμφωνία με το γαμπρό;
- Απ. Όχι, άμα είναι ρεθυμνιώτικος ο γάμος και άμα είναι και οι δυο απ' το Ρέθυμνο κι έτσι, τι συμφωνία να κάνεις; Πλούσιος θα φύγεις ούτως η άλλως από 'κει.
- Ερ. Σου λέει «θα 'ρθεις να παίζεις στο γάμο μου».
- Απ. Μου λένε, πολλές φορές λένε «πόσα θέλεις»; «Τίποτα δε θέλω», του λέω «για σένα», του λέω, «δεν θέλω τίποτα».
- Ερ. Και ξέρετε εσείς...
- Απ. Αφού ξέρω ότι θα πάρω από 'κει. Ε, βέβαια. Τι να πάρω; Να του πάρω και λεφτά του ανθρώπου; Είναι αδιγανιά.
- Ερ. Ναι. Οπότε τότε ο καθένας όταν θα σηκωθεί να χορέψει;
- Απ. Ειδικά στον χορό της νύφης. Στο χορό της νύφης βγάζεις τα λεφτά. Στο χορό της νύφης.
- Ερ. Όταν λέμε χορός της νύφης;
- Απ. Χορός της νύφης είναι μετά το γάμο, ο πρώτος χορός που θα χορευτεί είναι της νύφης, χορεύει η νύφη όλους τους καλεσμένους. Εκεί σηκώνεται ο

πατέρας του γαμπρού, σηκώνονται οι κοντινοί συγγενείς, τώρα πια, πολλές φορές, κατ' αρχήν κάτω από πενηντάριοκο δεν ρίχνουνε για να μην πω το σχεδόν στάνταρ είναι να ρίξουν κατοστάρικο. Αμέσως - αμέσως τριάντα χιλιάδες ο καθένας. Εκεί βγάζουνε λεφτά.

Ερ. Η νύφη χορεύει πρώτη;

Απ. Ναι.

Ερ. Και αυτός που ρίχνει τι είναι; Ο δεύτερος;

Απ. Αυτός που τη χορεύει... ή πρώτη, τη χορεύει και πρώτος. Η νύφη είναι η πρώτη ή η δεύτερη, εξαρτάται από τη φιγούρα που θέλει να της κάμει αυτός που τη χορεύει. Όταν λέμε τη χορεύει, της κάνει φιγούρες, δηλαδή την κάνει κύκλο, καθίζει μπροστά ξέρω 'γω, την αγκαλιάζει και της πιάνει το δεξί χέρι, ξέρω 'γω έτσι.

Ερ. Ο γαμπρός;

Απ. Τη χορεύει και ο γαμπρός πρώτος, πρώτος.

Ερ. Ο γαμπρός είναι σ' αυτόν τον χορό;

Απ. Άμα θέλει.

Ερ. Αλλά είναι χορός της νύφης με τους καλεσμένους; Με τα πεθερικά;

Απ. Βέβαια.

Ερ. Με την οικογένεια;

Απ. Πρώτα είναι οι κοντινοί συγγενείς.

Ερ. Ναι.

Απ. Πρώτα είναι οι κοντινοί. Πρώτα πάει κατ' αρχήν ο γαμπρός, ξεκινάνε με το γαμπρό. Μετά πάνε, δεν υπάρχει κάποιο στάνταρ δηλαδή ή ο πεθερός του άντρα ή της γυναίκας. Πάνε ξέρω 'γω τα πεθερικά, σιγά - σιγά οι κοντινοί συγγενείς και εξαπλώνονται μέχρι να τη χορέψουν όσοι θέλουν. Και στο τέλος, ο τελευταίος παίρνει το μαντήλι τση νύφης. Το 'χα πάρει μια φορά το μαντήλι κι ήμουνα μικρός. Δεν το περίμενα κι έτυχε και το πήρα.

Ερ. Είναι τιμητικό αυτό, έτσι;

Απ. Ναι, ναι, έτσι είναι. Αυτός που θα χορέψει τελευταίος τη νύφη.

Ερ. Τι χορό χορεύουν;

Απ. Στο Ρέθυμνο, στο χωριό μου;

Ερ. Στο χορό της νύφης, ναι.

- Απ. Στο χωριό μου χορεύουν συρτό.
- Ερ. Συρτά, έτσι;
- Απ. Αλλά η προγιαγιά μου θυμότανε σιγανά.
- Ερ. Κοντυλιές.
- Απ. Ναι, ναι.
- Ερ. Και τι τραγουδάνε στα συρτά αυτά που χορεύουν το χορό της νύφης;
- Απ. Μαντινάδες για το γάμο. Εκεί μπορείς να πεις κι αυτοσχέδιες, μπορείς να πεις πολλά. Εξαρτάται, άμα ξέρεις και τον κύκλο, αυτούς που χορεύουνε, μπορείς να τους κάνεις μαντινάδες εκείνη την ώρα. Είναι ωραία, είναι μια πρόκληση ο χορός της νύφης. Ωραίο πράγμα. Πρέπει να μαντέψεις κατ' αρχήν απ' τον άλλον τι θέλει εκείνη την ώρα να χορέψει. Γενικώς συμβαίνει αυτό, αλλά είναι... στο χορό της νύφης επειδή περνάνε περισσότεροι καλεσμένοι αν όχι όλοι από μπροστά σου εκεί, ξέρω 'γω, και προσπαθείς να μαντέψεις, να τον ψυχολογήσεις, να δεις τι θέλει τώρα αυτός, πώς θα ευχαριστηθεί. Κι όχι για τα λεφτά γιατί σου 'χει ρίξει. Ούτως ή άλλως θα ρίξει.
- Ερ. Όταν χορεύουν τώρα ένα συρτό ας πούμε, στο χορό της νύφης, εσείς μπορείτε να βάλετε Μουντάκη; Να βάλετε Σκορδαλό, οποιοδήποτε θέλετε;
- Απ. Ό,τι θέλω, ό,τι θέλω.
- Ερ. Η μαντινάδα μπορεί να είναι νυφιάτικη όμως; Να φύγει ας πούμε η άλλη;
- Απ. Όχι μπορεί. Κανονικά πρέπει να είναι νυφιάτικη. Ε, βέβαια δεν μπορεί να πεις τώρα «Δε θέλει ο χωρισμός γιατρούς» την ώρα που χορεύουν τη νύφη.
- Ερ. Φεύγει και μπαίνει μια νυφιάτικη.
- Απ. Ναι, ασφαλώς, στάνταρ. Σχεδόν πάντα φεύγουν.
- Ερ. Σε άλλες περιπτώσεις βγάζετε τα λόγια του Σκορδαλού να βάλετε κάτι άλλο;
- Απ. Ου! Ου! Στάνταρ.
- Ερ. Γιατί κάποιος είπαν, όχι, αυτό είναι παντρεμένο, μαζί, μελωδία και στίχος.
- Απ. Έτσι γίνανε, απ' το '60 και ύστερα έτσι γίνανε οι Κρήτες, γι' αυτό γίναν άκαμποτοι όλοι. Συγνώμη που μιλάω έτσι σκληρά αλλά δεν ξέρω, έτσι τα βλέπω τα πράγματα.

- Ερ. Για να επιστρέψουμε τώρα στον χορό της νύφης και σ' αυτό που λέγαμε για την παραγγελιά και για την πληρωμή. Το ευρώ, λοιπόν, καμιά φορά είναι καλό, καμιά φορά είναι κακό.
- Απ. Εκεί που ο πατέρας της νύφης θα 'ρίχνε, ξέρω 'γω, δέκα είκοσι χιλιάρικα, τώρα ρίχνει αμέσως τριάντα, ρίχνει εκατό ευρώ. Εκεί βοηθάει, εκεί βολεύει. Οι stroγγυλοποιήσεις επίσης στο κασέ γίνανε προς τα πάνω.
- Ερ. Σε ποιες άλλες περιπτώσεις ρίχνουνε;
- Απ. Σε βαφτίσεις, παντού. Όπου είναι χορός ρίχνουνε κανονικά. Εκεί ξεχωρίζεις ποιος είναι ο Κρητικός με τα βιώματα και ποιος ο ξενομπάτης. Εκεί το ξεχωρίζεις. Ο Κρητικός με το βίωμα θα ρίξει, έστω και δέκα ευρώ, θα τα ρίξει. Δεν υπάρχει περίπτωση, δεν υπάρχει περίπτωση. Εγώ προσωπικά δεν έχω χορέψει ποτέ στη ζωή μου πρώτος και να μη ρίξω. Δεν υπάρχει περίπτωση.
- Ερ. Και πού τα βάζετε όταν χορεύετε εσείς;
- Απ. Παλιά είχανε τη κούτα με τα... με τα Νουνού. Τώρα χάμου. Χάμου. Και... εντάξει.
- Ερ. Στα πανηγύρια τι γίνεται; Κάτω; Όταν είναι ας πούμε του Σταυρού, του Χριστού ή Δεκαπενταύγουστος; Γίνεται συμφωνία «θα έρθεις εσύ Αλέξανδρε να παίζεις»;
- Απ. Όταν πας σε άλλο χωριό, ναι. Εντάξει. Όταν πας σε χωριά μεγάλα που σε καλούνε για να παίζεις, ναι.
- Ερ. Για μισό λεπτό ν' αλλάξουμε την κασέτα.

ΠΡΩΤΗ ΚΑΣΕΤΑ

Β' ΠΛΕΥΡΑ

- Ερ. Στα πανηγύρια λοιπόν;
- Απ. Στα πανηγύρια, εξαρτάται, σε καλούνε, εξαρτάται, ρωτάς. «Ρίχνουνε χαρτούρα εκεί πέρα; Τι γίνεται»;
- Ερ. Εσάς σας έχουνε καλέσει να παίζετε σε πανηγύρι;
- Απ. Ου! Πολλές φορές.
- Ερ. Ποιος είναι αυτός ο υπεύθυνος που θα πει...;

- Απ. Αυτός που σε καλεί, συνήθως ο πρόεδρος του συλλόγου τώρα πια, κάνας καφετζής που το διοργανώνει, εξαρτάται. Εξαρτάται.
- Ερ. Και λέει ότι για παράδειγμα «έξι του μηνός θα είσαι εσύ». Θα είναι και άλλος λυράρης; Μπορεί να 'ναι δεύτερος;
- Απ. Όχι, συνήθως ένας.
- Ερ. Συνήθως ένας.
- Απ. Ένας. Δεν μου 'χει τύχει δηλαδή με άλλον.
- Ερ. Κι εκείνη τη στιγμή εσείς παίρνετε και συγκεκριμένους λαουτιέρηδες;
- Απ. Συνεργάζομαι με πολλούς. Όχι με σπάνταρ. Συνεργάζομαι με πολλούς. Συνήθως έτσι άμα είμαι στην Κρήτη, συνεργάζομαι με το Κουτρομπά τον Γιώργη απ' την Επισκοπή Ρεθύμνης, πολύ καλός μου φίλος. Ο καλύτερος μου φίλος είναι, είμαστε πολύ αδερφικοί φίλοι. Με τον Διαμαντή το Μυζάκη το χωριανό μου, τον Πέτρο τον Καρπαδάκη, τον Κυδωνάκη τον Μανώλη, καλός μου φίλος κι αυτός αν και πολιτικά είμαστε εντελώς αντίθετοι. Ναι, μην το γελάς! Έχουμε ρίξει πολλούς τσακωμούς με αυτόν γι' αυτά τα... (γέλια). Εντάξει, ε, κι άλλους. Τώρα, συνήθως μ' αυτούς. Και με τον Καραβυράκη τον Νίκο έχουμε συνεργαστεί πολλές φορές. Με τον Καραβύρη το Νίκο έχουμε μια σχέση πολύ περίεργη. Αν και έχουμε διαφορά ηλικίας μεγάλη, είναι πατέρας μου, παίζουμε συχνά, έχουμε πολύ φιλική σχέση με το Νίκο και με την οικογένεια του, έτσι, ας πούμε. Αυτούς, ως επί το πλείστον αυτούς.
- Ερ. Με ένα λαούτο παίζετε ή με δυο;
- Απ. Το καλό είναι να παίζεις με δυο.
- Ερ. Το προτιμάτε με δύο.
- Απ. Ναι, ναι, βέβαια. Βέβαια.
- Ερ. Γιατί;
- Απ. Α, και παίζω πολύ συχνά, ντροπή μου που το ξέχασα, ντροπή μου, με τον Γιώργη τον Αναστασιάδη, αυτός είναι από την Κάρπαθο και τον παίρνω για δεύτερο λαούτο πολλές φορές.
- Ερ. Και παίζει κρητικά;
- Απ. Ε, ναι! Βέβαια.
- Ερ. Στην Αθήνα μένει;

- Απ. Ναι, στον Πειραιά. Απ' την Ρόδο είναι. Α, Ολυμπίτης είναι και παίζουμε συχνά μαζί, πολύ συχνά.
- Ερ. Όταν λέτε «προτιμώ με δυο λαούτα να παίζω» γιατί αυτή η διάκριση; Το ένα, ας πούμε, τι...;
- Απ. Συνήθως το ένα, παίζει το πριμαδόρικο που λέμε, σολιστικό και το άλλο παίζει μπάσο. Πάσο. Κρατάει το πάσο και αυτό είναι καλό, πιο γεμάτος ήχος. Κακά τα ψέματα. Και εν τω μεταξύ δεν θέλω κιθάρα να μου κρατάει πάσο γιατί η κιθάρα βάζει και τρίτες μέσα, εντάξει μπορεί να παίζεις και με πέμπτες, αλλά δεν μ' αρέσει το ηχώχρωμα της στα κρητικά ιδιαίτερα. Τουλάχιστον σ' αυτά τα κρητικά που παίζω εγώ. Μην τα ισοπεδώσω κι όλα. Εντάξει. Άμα παίζει ένα βιολί με σητειακά, ας πούμε, δεν μπορεί να παίζει λαούτο. Κακά τα ψέματα.
- Ερ. Εκεί πάει κιθάρα. Εκεί θέλει κιθάρα.
- Απ. Εκεί έδωσε η κιθάρα. Έδωσε. Πάει. Όλα τα όργανα ίσως πάνε σε οποιοδήποτε είδος μουσικής, αρκεί να δέσει, αρκεί να περάσει και από το φίλτρο αυτό του λαού. Πιστεύω ότι ο λαός, ο λαός τα φτιάχνει, και την αισθητική και οτιδήποτε, κακά τα ψέματα. Ο λαός τα δημιουργεί αυτά τα πράγματα. Τι αρέσει στον κόσμο.
- Ερ. Τα δυο λαούτα τα θυμάστε παλιότερα;
- Απ. Ναι. Εγώ ναι. Εγώ ναι. Είμαι της γενιάς των δυο λαούτων. Ο πατέρας μου όχι.
- Ερ. Παλιότερα είχατε ακούσει αν υπήρχαν δυο;
- Απ. Ο πατέρας μου θυμάται ένα. Στάνταρ. Ο παππούς μου θυμάται κανένα.
- Ερ. Με τι παίζανε στην εποχή του παππού σας;
- Απ. Λύρα.
- Ερ. Σκέτη; Με μαντολίνο;
- Ερ. Λύρα.
- Απ. Μόνο λύρα. Λύρα και είχαν και ασκομαντούρες.
- Ερ. Που έπαιζαν παρέα με τη λύρα;
- Απ. Έπαιζαν και παρέα. Τα λυρομπάντουρα που λένε.
- Ερ. Λέγανε τέτοιο πράγμα;

- Απ. «Παίξε μου λυρομπάντουρα», ναι. Τώρα το λένε κοροϊδευτικά αυτή την έκφραση. Εγώ τη θυμούμαι που του έλεγαν «πού πας; Πάλι τα λυρομπάμπουρα, θα μας ζαλίσεις τ' αυτιά», ξέρω 'γω.
- Ερ. Όπως στην Κάρπαθο έχουν τα λυροτσάμπουνα, ε;
- Απ. Εκεί στάνταρ το 'χουνε. Στην Κάρπαθο κι αλλού πρέπει να 'χουν τα λυροτσάμπουνα. Λυρομπάντουρα, στάνταρ. Λαγούτο ο παππούς μου θυμάται που άρχισε να 'ρχεται, είχε έρθει ο Μαρκογιάννης κι ήτονε πιτσιρικάς ο Μαρκογιάννης, ο παππούς μου είχε καφενείο τότε.
- Ερ. Στις Μέλαμπες;
- Απ. Στον Άρδαχτο, στον Άρδαχτο Αγίου Βασιλείου. Και ερχότανε τότε ξέρω 'γω και τους φάνηκε «α, τι ωραίο που είναι κι έτσι γεμίζει ο ήχος» και τους φάνηκε έτσι πολύ ωραίο, κάτι πρωτοφανίστικο. Η προγιαγιά μου, αυτή κι αν θυμάται. Ασκομπαντούρες θυμάται, ήταν απ' τον Πλατανέ αυτή. Τη θυμούμαι κι εγώ τη προγιαγιά μου, είχαμε εκατό χρόνια διαφορά. Αυτή ήτανε οχτώ κι αυτή εκατό οχτώ χρονών όταν πόθανε.
- Ερ. Τη θυμάστε;
- Απ. Τη θυμούμαι αλλά δυστυχώς ήμουν πολύ μικρός για να τη ρωτήσω πράγματα που ήθελα. Και μόνο ό,τι θυμούμαι από συζητήσεις έτσι να πιάσει τ' αυτί μου, νομίζω ότι το θυμούμαι, κακά τα ψέματα. Δεν το θυμούμαι με σιγουριά, αλλά νομίζω ότι θυμούμαι να λέει πράγματα τέτοια.
- Ερ. Τα λυρομπάντουρα τι παίζανε; Συρτά, κοντυλιές; Τι παίζαν; Τι ρεπερτόριο είχαν;
- Απ. Εκείνη την εποχή;
- Ερ. Ναι.
- Απ. Τα συρτά τότε είχαν αρχίσει να 'ρχονται. Τότε. Σιγανά.
- Ερ. Σιγανά, ε; Και παίζανε και τα δυο τη μελωδία;
- Απ. Δεν ξέρω.
- Ερ. Δεν έχετε ακούσει απ' τον παππού σας;
- Απ. Δεν ξέρω. Κι ο παππούς μου μπορεί να μην τα θυμάται κιόλας και καλά, ό,τι μου λέει. Αλλά δεν ξέρω, δεν ξέρω τι παίζανε. Πάντως εκείνο που 'χω ακούσει απ' τον παππού είναι ότι «α, μωρέ, αυτοί οι παλιοί δεν ξέρανε, μόνο σιγανά παίζανε, μόνο τέτοια. Δεν παίζανε κάνα συρτό, κάνα τέτοιο».

- Ερ. Οπότε του αρέσουν τα συρτά.
- Απ. Ε, ναι. Είναι της γενιάς των συρτών ο παππούς μου. Είναι της γενιάς που ήρθαν τα συρτά και τους φάνηκε κάτι έτσι ωραίο, μοντέρνο έτσι...
- Ερ. Τι ηλικίας είναι ο παππούς σας;
- Απ. Τώρα είναι ογδόντα τριώ, του '21 (1921). Κι έχουμε ακριβώς την ίδια ημερομηνία γέννησης. Πέντε τετάρτου (5/4) κι αυτός.
- Ερ. Μάλιστα. Εσείς έχετε μαθητές;
- Απ. Ναι, πολλούς. Έχω τριάντα πέντε μαθητές.
- Ερ. Κατ' αρχήν, γνωρίζετε νότες;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Πήγατε σε κάποιο ωδείο για να μάθετε;
- Απ. Ναι, ναι. Κι ακόμη τώρα είναι κάτι χρόνια που παλεύω να πάρω το Πτυχίο Αρμονίας, αλλά δεν κάθομαι να διαβάσω.
- Ερ. Να λύσετε τα θέματα!
- Απ. Εν τω μεταξύ δεν μ' αρέσουν κι αυτά τα πράγματα να πω την αλήθεια, αλλά χρειάζονται.
- Ερ. Αποφασίσατε μετά που αρχίσατε να ασχολείστε με τη λύρα και μετά αποφασίσατε ότι θέλετε να μάθετε νότες ή πιο πριν;
- Απ. Οι νότες ξεκίνησα με τον Ζαχάρη τον Σπυριδάκη στο Ελληνικό Ωδείο το '95 - '96, εκεί ξεκίνησα. Πήρα Τρίτη θεωρία, τρίτο Σολφέζ και καλά γιατί χρειαζότανε για το Πτυχίο που δίνουνε εκεί της κρητικής λύρας και μετά απίς απολύθηκα από φαντάρος, έπιασα δουλειά στο Εθνικό Ωδείο. Εκεί γνώρισα τον Τσιλίδη τον Κώστα, ο οποίος μ' έχει βοηθήσει πάρα πολύ, είναι διευθυντής του Εθνικού Ωδείου Γκύζη και Νίκαιας που δουλεύω εγώ και μ' έχει βοηθήσει πολύ ο άνθρωπος και προσπάθησε, προσπαθεί να με βάλει μάλλον σ' ένα λούκι να μάθω κι ευρωπαϊκή μουσική κι αυτά. Εντάξει, σιγά - σιγά θα δούμε τι θα γίνει.
- Ερ. Παίζετε κάποιο όργανο ευρωπαϊκό ας το πω έτσι;
- Απ. Πιάνο πρέπει να κάνω, δεν μου πολυκεντρίζει το ενδιαφέρον να πω την αλήθεια.
- Ερ. Το βλέπω απ' την έκφραση!

- Απ. Δεν έχω πιάνο σπίτι, ένα αρμονιάκι μου δώσανε δανεικό, ε; Δεν το αγόρασα. Εντάξει.
- Ερ. Νομίζετε ότι θα σας βοηθήσει δηλαδή; Γιατί το κάνετε αυτό;
- Απ. Γιατί θέλω κάποια στιγμή να μονιμοποιηθώ στο Δημόσιο! (Γέλια) Έτσι ακριβώς όπως το 'πα.
- Ερ. Ναι. Τώρα δουλεύετε σε κάποιο μουσικό Γυμνάσιο; Όχι.
- Απ. Όχι.
- Ερ. Ως αναπληρωτής ή ως...;
- Απ. Όχι, όχι, όχι.
- Ερ. Διδάσκετε;
- Απ. Κρητική λύρα κάνω και...
- Απ. Ασκομαντούρα;
- Ερ. Όχι, δεν έχει τύχει να διδάξω. Κατ' αρχήν την ασκομαντούρα δεν την έχω διδαχτεί και μου είναι τρομερά δύσκολο να τη διδάξω.
- Ερ. Είστε τελείως αυτοδίδακτος.
- Απ. Όταν λέμε αυτοδίδακτος, τελείως αυτοδίδακτος, στην κυριολεξία.
- Ερ. Τι σκοπούς παίζετε στην ασκομαντούρα;
- Απ. Συρτά και σιγανά κυρίως.
- Ερ. Στη λύρα;
- Απ. Ου! Παίζω πολλά. Εκτός απ' τα κρητικά παίζω κι άλλα, και μη κρητικά παίζω. Να ξεκινήσω απ' τα κρητικά; Συρτό, παίζω Ρόδο, τους χορούς λέω τώρα, έτσι;
- Ερ. Το Ρόδο, αυτόν τον παλιό τον χορό, έτσι;
- Απ. Τον Κισσαμίτικο. Γλυκομηλίτσα, κισσαμίτικο κι αυτό. Από Ρέθυμνο παίζω σούστα, παίζω σιγανά, παίζω και Πεντοζάλη. Χανιά, έτσι; Να μην φάμε ξύλο!
(Γελάει)
- Ερ. Να μην παρεξηγηθούμε!
- Απ. Παίζω και Πεντοζάλη με την Ρεθυμιώτικη έκφραση, έτσι... Μπορείς να κάνεις πιο πολλά πράγματα εκεί. Πιο ελεύθερο. Ξέρεις, οι Χανιώτες είναι λίγο... «όχι, έτσι είναι το κομμάτι, έτσι θα το παίζεις». Αυτό κάπου δεν μ' αρέσει, σε φυλακίζει αυτό πολύ ας πούμε.

- Ερ. Πόσες πάρτες έχει έτσι το Χανιώτικο το Πεντοζάλη;
- Απ. Δώδεκα.
- Ερ. Και τα παίζετε και τα δώδεκα;
- Απ. Ναι, βέβαια. Δεκατέσσερα.
- Ερ. Δεκατέσσερις ή δώδεκα;
- Απ. Δώδεκα είναι, αλλά έχει και κάτι γεφυρούλες που εγώ τα θεωρώ γυρίσματα, ας πούμε. Δεκατέσσερις περίπου. Ο Ναύτης είχε βάλει και κάτι δικά του μέσα. Μ' αρέσουν κι αυτά. Αλλά εκείνο είναι δώδεκα. Δώδεκα γυρίσματα.
- Ερ. Κι όταν παίζετε στο Ρεθυμνιώτικο Πεντοζάλη;
- Απ. Ου! Δεν τα 'χω μετρήσει. Βάζεις εκεί, χώνεις!
- Ερ. Δεν είναι κάτι στάνταρ.
- Απ. Χώνεις.
- Ερ. Το χανιώτικο το πεντοζάλη;
- Απ. Ναι, είναι στάνταρ.
- Ερ. Πρέπει να ξεκινήσεις από ένα συγκεκριμένο και να το προχωρήσεις;
- Απ. Ναι, ναι, ναι με τη σειρά. Έχω και τα ονόματα, αλλά δεν τα 'χω μάθει απ' έξω από τον Καπετάνιο. Την ξέρεις την ιστορία, δώδεκα οπλαρχηγών.
- Ερ. Των οπλαρχηγών.
- Απ. Ναι. Τα ονόματα δεν τα 'χω μάθει απ' έξω, θα τα μάθω κάποτε, πού θα πάει; Κάποια στιγμή σε ένα cd θέλω να τα γράψω έτσι μαζί με τα ονόματα. Τριζάλη, Απανωμερίτη, Λαζώτη.
- Ερ. Ο Λαζώτης γιατί λέγεται Λαζώτης;
- Απ. Κοίτα, υπάρχουνε δυο εκδοχές. Δεν ξέρω ποια είναι η σωστή. Μια εκδοχή λέει ότι το 961 που ο Νικηφόρος Φωκάς ανακατέλαβε την Κρήτη από τους Άραβες, επειδή τότε είχε εξισλαμιστεί σχεδόν όλο το νησί, έφερε εποίκους από το Βυζάντιο απ' τον Πόντο, απ' το Βυζάντιο κι έφερε κι απ' τον Πόντο Λάζους. Μπορεί να τον φέραν, λένε, εκείνοι. Η άλλη εκδοχή, η οποία μου φαίνεται πιο αληθοφανής, γιατί είναι λιγότερο ρομαντική (γέλια), λέει ότι αυτόν τον χορό τον φέρανε οι Μακεδονομάχοι, όταν επιστρέψανε μετά, βλέποντας τους Πόντιους, τους Λαζούς να τον χορεύουνε. Τώρα, ποιο είναι αλήθεια δεν ξέρω, ούτε το ιστορικό υπόβαθρο έχω για να το κρίνω. Να σου

πω και κάτι; Όταν το πολυψάχνεις το πράμα, σε κάποια πράγματα, έτσι, χάνει και τη μαγεία του.

Ερ. Αυτές τις εκδοχές από ποιους τις έχετε ακούσει;

Απ. Η πρώτη είναι την έχω ακούσει απ' τον Τσουγλαράκη τον Γιάννη. Όχι, συγγνώμη. Την πρώτη δεν ξέρω από πού την έχω ακούσει. Δεν ξέρω, τη ξέρω, τη ξέρω, απλώς την ξέρω.

Ερ. Τη δεύτερη;

Απ. Τη δεύτερη απ' τον Τσουγλαράκη τον Γιάννη. Εντάξει, παίζω και κάποιους χορούς Ανατολικής Κρήτης, Μαλεδιζιώτη βέβαια.

Ερ. Ο Τριζάλης γιατί λέγεται Τριζάλης; Έχει πράγματι τρία βήματα;

Απ. Δεν έχει, όχι. Δεν γνωρίζω, δεν γνωρίζω. Δεν γνωρίζω γιατί.

Ερ. Ο Πεντοζάλης;

Απ. Ο Πεντοζάλης είναι η ιστορία που λέει ο Ναύτης, ο οποίος έλεγε ότι έχει ψάξει το θέμα. Το 1770 με τα Ορλοφικά στην Κρήτη ο Ιωάννης Βλάχος, ή Δασκαλογιάννης, ελέγεται Δασκαλογιάννης λόγω της μεγάλης του μόρφωσης που είχε, εντάξει, για την εποχή μόρφωση βέβαια, ήξερε πέντε γλώσσες και τώρα είναι μόρφωση να ξέρεις πέντε γλώσσες, όχι μόνο τότε, αποφάσισε να σηκώσει το επαναστατικό μπαϊράκι στα Σφακιά με υποκίνηση των Ρώσων βέβαια και αποφάσισε να δώσει ένα χορό - σύμβολο στην επανάσταση. Και παραγγέλνει, λοιπόν, στέλνει ένα γράμμα του Κιόρου και του παραγγέλνει ένα χορό να έχει δέκα βήματα, γιατί η επανάσταση ξεκινούσε στις δέκα δεκάτου (10/10), δώδεκα γυρίσματα γιατί οι πρωτοκαπεταναίοι ήταν δώδεκα και να συμβολίζει τον πέμπτο ζάλο για την ελευθερία, πέμπτο ζάλο, πέμπτο βήμα, ζάλο είναι το βήμα. Είχαν προηγηθεί δυο εσωτερικές επαναστάσεις αποτυχημένες και άλλες δυο με υποκίνηση των Ρώσων, αν θυμούμαι καλά; Δεν θυμούμαι, δεν ξέρω. Και βέβαια του πέμπει ένα γράμμα το οποίο ήτανε συνθηματικό για να μην το πιάσουν οι Τούρκοι και καλά, όπως πήγαινε στον Κιόρο. Στέφανος Τριανταφυλλάκης ή Κιόρος, βιολιστής απ' τον Γαλουβά Λουσακίων Κισσάμου και του λέει «η βάπτιση θα γίνει στις 10/10, οι σύντεκνοι είναι δώδεκα κι αναχωρώ για το πέμπτο ζάλο», ξέρω 'γω κι αυτά. Αυτό το γράμμα λέγεται ότι βρίσκεται στη Ρουμανία, ο Ναύτης, ισχυρίζεται ότι

έχει και αντίτυπο και ο Τσουγλαράκης ο Γιάννης ισχυρίζεται ότι έχει αντίγραφο. Δεν γνωρίζω, δεν τα 'χω δει τ' αντίγραφα αλλά μ' αρέσει πολύ η ιστορία.

Ερ. Μάλιστα. Ο Τριζάλης δεν ξέρουμε από πού βγήκε το όνομά του.

Απ. Δεν γνωρίζω καθόλου. Όχι, όχι. Δεν έχω ιδέα.

Ερ. Χορευόταν στην εποχή του παππού σας; Έχετε ρωτήσει;

Απ. Στο χωριό μου όχι, στο Αμάρι, ναι.

Ερ. Στο χωριό μου στην εποχή του παππού μου χορευότανε συρτά, σιγανά, Λαζώτη, καλά, πεντοζάλη βέβαια, Απανωμερίτη. Το χορεύαν μάλιστα οι Βαρουχοπούλες.

Ερ. Απανωμερίτης γιατί λέγεται;

Απ. Απανωμερίτης μάλλον επειδή είναι ορεινός. Πανωμερίτης. Λέγεται και Προβατινίστικος, γιατί δεν ξέρω αν έχεις δει προβατίνα πώς χτυπάει το πόδι της άμα μανίσει, άμα νευριάσει. Έτσι, επειδή χτυπάει το πόδι της, τον πόδα της η γυναίκα και ξέρω 'γω και... γι' αυτό μάλλον.

Ερ. Κι είναι χορός γυναικείος μόνο;

Απ. Ναι, γυναικείος. Μικρό μικράκι. Μικρό μικράκι, Απανωμερίτη χορεύουμε και τώρα στο χωριό. Και Απανωμερίτη. Μας είχε γράψει κι η εφημερίδα μια φορά του Χριστού ένα γλέντι, ήμουνε βέβαια δεκάξι, δεκαεπτά χρονών τότε.

Ερ. Το Μικρό μικράκι το χορεύανε παλιότερα;

Απ. Ναι.

Ερ. Είναι παλιός χορός.

Απ. Ναι, ναι. Όλοι το ξέρουν δηλαδή και ο πατέρας μου το θυμάται κι ο παππούς μου.

Ερ. Ο Απανωμερίτης πρέπει να 'ταν κι αυτός παλιός χορός;

Απ. Τον Απανωμερίτη μάλλον τον φέρανε οι Βαρουχοπούλες στο χωριό. Οι Βαρουχοπούλες ήταν οι κόρες του Βαρούχα. Βαρούχας ήταν ένας λυρατζής, ο οποίος ήρθε και παντρεύτηκε στο χωριό μου. Ήταν απ' το Βενεράτο Μεσαράς. Πέθανε το '48. Γεννήθηκε το 1883, λυρατζής. Γενικώς είχε, είναι πρώτη φίρμα ακόμη και τώρα στον Άδραχτο.

Ερ. Ο Βαρούχας;

- Απ. Ναι, ο Βαρούχας. Υπάρχουν και κοντυλιές του Βαρούχα, όπως τις λένε στο χωριό. Βέβαια, τα γυρίσματα τα έχω ακούσει κι απ' αλλού, δεν ήταν του Βαρούχα. Απλώς τα παίζε αυτός, ήταν το σουξέ του, ας πούμε. Κοντυλιές του Βαρούχα.
- Ερ. Και οι Βαρουχοπούλες;
- Απ. Κόρες του.
- Ερ. Και λένε ότι της έφερε ο...;
- Απ. Οι Βαρουχοπούλες γεννηθήκαν στον Άδραχτο, αλλά τους χορεύανε. Αυτόν τον χορό τον Απανωμερίτη, τον χορεύανε οι Βαρουχοπούλες και μάλλον πρέπει να τον φέραν αυτές από τη Μεσαρά. Δηλαδή επειδή ήταν ο πατέρας τους από τη Μεσαρά, αυτοί είχαν και επαφές εκεί με τη Μεσαρέ. Και πρέπει να το φέραν αυτοί. Δεν πρέπει να 'ταν δηλαδή ντόπιος χορός.
- Ερ. Μάλιστα. Όταν διδάσκετε λοιπόν, εσείς τα παιδιά, τι μαθητές έχετε; Ποιας ηλικίας είναι οι μαθητές σας;
- Απ. Έχω και πιτσιρικάδες, έχω και μεγάλους. Τώρα η ηλικία είναι από επτά χρονών, πρέπει να είναι ο μικρότερος. Ο μεγαλύτερος πρέπει να είναι ο Μπάμπης ο Δερμιτζάκης. Αυτός είναι από το Κάτω Χωριό ή Καλό Χωριό Σητείας. Κάτω χωριό, δεν θυμάμαι. Ιεράπετρας, συγνώμη. Αυτός πρέπει να 'ναι καμιά πενήντα χρόνια.
- Ερ. Όλοι είναι Κρητικοί οι μαθητές σας;
- Απ. Όχι. Όχι.
- Ερ. Έχετε και παιδιά από άλλες περιοχές; Ας πούμε, Αθηναίους;
- Απ. Ναι, έχω. Έχω κι ένα μαθητή ο οποίος είναι από τη Λαμία κοντά. Απ' τη Λαμία και... αυτός απλώς του αρέσει η Κρήτη, ας πούμε, έχει πάθος με τη Κρήτη, έχει κάμει συντεχνία στη Κρήτη και του αρέσει, θέλει να μάθει λύρα.
- Ερ. Υπάρχει οργανοκατασκευστής εδώ στην Αθήνα που να κάνει καλές λύρες; Για παράδειγμα, εγώ πείτε ότι θέλω να μάθω λύρα και δεν έχω όργανο.
- Απ. Όταν ξεκινήσεις να μάθεις, δεν θα σου προτείνω αμέσως έναν καλό.
- Ερ. Θα πάρω ένα άλλο όργανο.

- Απ. Κατ' αρχήν άμα δεν σε ξέρω πολύ καλά, θα σου πω «πήγαινε, βρες ένα όργανο και φέρτο», γιατί μου 'χει τύχει κανά - δυο φορές και έχουνε πει ξέρω 'γω για μίζες και τέτοια πράγματα.
- Ερ. Α, γίνονται και τέτοια.
- Απ. Και δεν θέλω να μπλέκομαι μ' αυτό το πράμα.
- Ερ. Μάλιστα.
- Απ. «Πήγαινε πάρε το όργανο και φέρτο». «Μα πού θα το βρω»; «Δε με νοιάζει». Πήγαινε σε άλλο δάσκαλο να σου πάρει αυτός τη λύρα. Εγώ δεν έχω πάρει μίζα από όργανο ποτέ, ποτέ. Ποτέ.
- Ερ. Μάλιστα. Αν ξέρατε κάποιο παιδί, ας πούμε, καλύτερα και ξέρατε ότι δεν θα σας πει τέτοιο πράγμα;
- Απ. Ναι, λοιπόν, εκεί θα του πω...
- Ερ. Ή να το πω διαφορετικά, αν θέλουμε να πάρουμε μια συνέντευξη από έναν οργανοκατασκευαστή λύρας στην Αθήνα...
- Απ. Αυτό, μάλιστα! Αυτό μάλιστα.
- Ερ. Ποιον θα μας λέγατε, ας πούμε, ότι κάνει λύρες και δεν κάνει κασέλες ας πούμε;
- Απ. Είναι κάποιοι κατασκευαστές, ας πούμε, εξαρτάται τι θέλεις, τι θέλεις. Άμα θες μια κλασική κρητική λύρα, μια κλασική, υπάρχει ο Βαλέργας ο Νικόλαος που 'ναι στην Πετρούπολη, 5522759 το τηλέφωνο του. Το ξέρω γιατί πηγαίνω και τότε βρίχνω και πίνουμε τη ρακή μας μαζί. Βαλέργας Νικόλαος, Πετρούπολη. Αυτός κάνει καλές λύρες για την κατηγορία τους, δηλαδή είναι μέτριες λύρες. Μέτριες, αλλά μπορεί να βγάλει και κανένα καλό όργανο εκεί ας πούμε να μας κουφάνει όλους. Μετά άμα θες πιο ακριβά στην Κρήτη. Είναι κι ο Αλεφαντινός ο Νίκος βέβαια εδώ που 'ναι πανάκριβα, για τη δουλειά που κάνει είναι πανάκριβες. Ούτε παίρνω λύρα εγώ απ' αυτόν ούτε... έχουμε σχέσεις, είμαστε φίλοι με τον Νίκο, αλλά πανάκριβος και κάνει πριμαδόρικά όργανα. Δεν μ' αρέσουν και πολύ τα όργανα του.
- Ερ. Ψ'ηλά, ε;
- Απ. Το ηχώχρωμα τους δεν βγάζει έτσι δύναμη, μπασαδούρα. Δεν βγάνει...
- Ερ. Αυτός πού έχει εργαστήριο;

- Απ. Είναι Ιούς 11, Κάτω Πετράλωνα.
- Ερ. Ναι. Και στην Κρήτη;
- Απ. Στην Κρήτη είναι πολλοί. Κατ' αρχήν ο πρώτος που θα συστήσω σε κάποιον που θέλει να πάρει ένα καλό όργανο, ένα δυνατό όργανο - για κλασική λύρα μιλάμε έτσι; - όχι για τις άλλες τώρα που 'χουνε φτιάξει που δεν είναι και τόσο μοντέρνες, χωρίς γλώσσα η λύρα δεν είναι τόσο μοντέρνο στιλ, αλλά τώρα πια θεωρείται ότι είναι κάτι διαφορετικό, δεν είναι η κλασική η λύρα που έχει καθιερωθεί με τη γλώσσα και με του βιολιού τις αντιγραφές κι αυτά. Για μια τέτοια κλασική λύρα στον Καντάνιο, στον Τσαγκαράκη τον Γιώργη στην Παράγκα, το τηλέφωνο του δεν το θυμούμαι.
- Ερ. Παράγκα Αγίου Βασιλείου, ε;
- Απ. Κισσού Κάμπος Αγίου Βασιλείου, εμείς το λέμε Παράγκα.
- Ερ. Κισσού Κάμπος.
- Απ. Κισσού Κάμπος, μετά το Σπήλι πρέπει να 'ναι πέντε χιλιόμετρα; Τενεκετζής είναι! Τενεκετζής, δηλαδή φτιάχνει μπουριά για σόμπες κανονικά, εντάξει αγρότης είναι. Φτιάχνει μηχανήματα, πιάνουν τα χέρια του ανθρώπου. Του πας ένα μηχανήμα και στο φτιάχνει.
- Ερ. Και κάνει κλασικές έτσι λύρες.
- Απ. Κάνει τέτοια, τέτοιες λύρες. Κάνει και παραγγελιές, άμα του γυρέψεις. Άμα του τα χώσεις κιόλας γιατί είναι και με τα φράγκα λίγο περίεργος. Εμένα μου 'χε δώσει αυτός μια λύρα εκατό πενήντα χρονών, δεν το 'ξερε όμως. Δεν ήξερε. Εκεί τότε κορόιδεψα λίγο.
- Ερ. Εσείς πού το ξέρατε ότι ήταν τόσο παλιά η λύρα;
- Απ. Θα σου πω τώρα. Είχε ένα κουφάρι από λύρα αυτός εκεί. Αχλαδιά ήτανε. Το 'βλεπα 'γω εκεί χρόνια εκεί και δεν μου 'κανε αίσθηση. Μια φορά τον ρωτώ, «τι είναι αυτό εκεί πέρα»; Μου κάνει «όταν γύριζα από φαντάρος», μου κάνει, αυτός ήταν είκοσι χρονών τότε, «δούλευα στα χαλάσματα...».
- Ερ. Είναι μεγάλης ηλικίας ο κύριος αυτός;
- Απ. Ναι. Αυτός πρέπει να 'ναι πέντε - έξι χρόνια πιο μικρός απ' τον παππού μου. Μου λέει όταν ήμουνα εικοσάρης, εκεί κι αυτά, δούλευα στα χαλάσματα μιας θειας μου, αλλά τι θεια του ήταν; Ήτανε της γιαγιάς του

αδερφή, μεγάλη. Στα χαλάσματα εκεί και βρίσκω αυτή τη λύρα και λέω «θεια, τι είναι αυτή η λύρα;» «Ε, αυτή την είχε ο μπάρμπας σου», ο άντρας τση «όταν ήταν πιτσιρικάς και την...» και μου λέει «πάρ' τη, τι να τη κάνεις; Παρ' τη» με τα μπάτζα ήτανε μαζί. Ήταν μόνο το σκάφος της λύρας και σπασμένη η κεφαλή πάνω. Και την παίρνει αυτός και την είχε, δεν την έφτιαχνε αυτήνα. Γιατί να τη φτιάξει, τι να την κάνει ας πούμε; Κι αρχινώ και του λέω «Θα μου την φτιάξεις εμένα, θα την πάρω εγώ». «Παρ' τη». Και μου την έκανε σχεδόν δώρο ας πούμε. Δηλαδή δεν την έπαιρνε άνθρωπος, τη πήρα εγώ. Εν τω μεταξύ, οι αποστάσεις απ' τις χορδές είναι τεράστια, αυτή είναι για Κύκλωπα, αυτή η λύρα. Ε, βέβαια με τα δαχτύλια που 'χαν αυτοί οι άνθρωποι με τα σκαπέρτια και μ' όλα αυτά... και την έχω εγώ τώρα αυτή τη λύρα, έτσι χωρίς γλώσσα. Παλιά. Τεράστια, βροντόλυρα.

Ερ. Τώρα υπάρχουν έτσι βροντόλυρες;

Απ. Ναι, φτιάχνουνε. Είναι ο Λεωνίδας ο Σπανός στη Κύπρο, ο Πετράκης ο Στέλιος εδώ στην Αθήνα, ο Ερευνίδης ο Παύλος νομίζω πρέπει να 'χει κάνει μερικές κρητικές.

Ερ. Ο Πέτρος;

Απ. Πετράκης Στέλιος.

Ερ. Αυτός κατασκευάζει όργανα;

Απ. Αυτός του Ζαχάρη του Σπυριδάκη τα όργανα αυτός τα κάνει.

Ερ. Έχει κάπου μαγαζί;

Απ. Ναι, αλλά δεν γνωρίζω τώρα. Δεν τα 'χω μαζί μου τα χαρτιά.

Ερ. Και ποιος άλλος είπαμε;

Απ. Ο Ερευνίδης ο Παύλος, αυτός είναι Μαυρομιχάλη κάπου, κοντά στο Νάκα, κάπου εκεί. Ερευνίδης Παύλος. Αυτός πρέπει να έχει κάνει μερικές κρητικές, αλλά δεν μ' ικανοποιούν οι λύρες του εμένα ιδιαίτερα. Μην του το πείτε! (Γελάει)

Ερ. Για να περάσουμε στους μαθητές σας. Είπατε ότι έχετε από μικρούς μέχρι μεγάλους, μέχρι πενήντα χρονών είναι ο μεγαλύτερός σας. Όταν θέλετε να τους διδάξετε, τι κάνετε; Κατ' αρχήν τους λέτε πράγματα με νότες; Τους διδάσκετε με το σύστημα...

Απ. Στο ωδείο τους κάνω με νότες κανονικά. Στο ωδείο.

- Ερ. Πού τους διδάσκετε; Είναι ιδιαίτερα;
- Απ. Πεντάγραμμο, πεντάγραμμο.
- Ερ. Είναι σε Σύλλογο Κρητών; Είναι στο Εθνικό Ωδείο που λέγατε;
- Απ. Στο Εθνικό Ωδείο που τους κάνω μάθημα είναι με πεντάγραμμο, κανονικά. Σε Συλλόγους Κρητών που τους κάνω δεν τους κάνω με πεντάγραμμο. Τους κάνω εμπειρικά περισσότερο και τους γράφω καμιά φορά τις νότες έτσι στο τετράδιο, Σολ, Λα, Σι, Ντο κι έτσι. Απλώς για να συνεννοούμαστε. Δεν ενδιαφέρονται και περισσότερο. Το παιδί που θέλει να ασχοληθεί σοβαρά, ακόμα κι αν έρθει στο Σύλλογο έτσι και κατά λάθος, του λέω εγώ «έλα στο ωδείο». Του το λέω εγώ να έρθει να μάθει.
- Ερ. Γιατί, θεωρείτε ότι είναι καλύτερα να ξέρει νότες;
- Απ. Ε, δεν το συζητάμε.
- Ερ. Γιατί;
- Απ. Ξέρεις τι με ρωτάς τώρα; Ο γιατρός ο πνευμονολόγος, ξέρω 'γω, θα σου γιατρέψει μια πάθηση στα πνευμόνια χωρίς να ξέρει πώς αναπνέεις. Όταν είναι τυφλός ο άλλος, είναι δυνατόν να..., δεν το συζητάμε αυτό. Να ξέρεις να διαβάξεις, να πάρεις μια παρτιτούρα στα χέρια σου να μπορείς να διαβάξεις, να μείνεις αμόρφωτος; Τι λέμε τώρα; Είναι αμορφωσιά το να παίζεις εντελώς πρακτικά. Είναι αμορφωσιά. Δεν έχει καμία σχέση με το... άλλο το βίωμα, άλλο αυτό που θ' ακούσεις. Το βίωμα το εμπειρικό κι οτιδήποτε είναι το 90%, αλλά είναι κι ένα 10% που χρειάζεται ρε παιδί μου, χρειάζεται.
- Ερ. Σε τι χρειάζεται;
- Απ. Σε τι χρειάζεται; Αυτό, το να διαβάξεις, στο να μπορείς να συνεννοηθείς με άλλους μουσικούς, να μπορείς να παίζεις με άλλους μουσικούς, να αλλάξεις αυτό το κομμάτι. Ας πούμε το παίζεις από μια κλίμακα; Μια οποιαδήποτε κλίμακα; Να μπορείς να το παίζεις κι απ' αλλού. Να ξέρεις τι κάνεις. Όταν παίζεις τη δίσση εκεί τι κάνεις. Όταν παίζεις δίσση ένα κόμμα, ας πούμε, τι κάνεις εκείνη την ώρα; Τι γίνεται ας πούμε; Να ξέρεις τι σου γίνεται. Εγώ από τότε που άρχισα να μαθαίνω νότες, ας πούμε, άρχισα να κάνω αλλαγές θέσεις δαχτύλων, ας πούμε. Από τότε. Τα 'βαλα κάτω, τα 'γραψα στο χαρτί

απάνω, λέω τι γίνεται; Εκεί όταν πατάς εκεί γίνεται αυτό ας πούμε. Ξέρεις τι γίνεται. Κακά τα ψέματα.

Ερ. Εσείς πότε αρχίσατε να μαθαίνετε νότες;

Απ. Μεγάλος, μεγάλος.

Ερ. Δεκατεσσάρων, δεκαπέντε;

Απ. Δεκαέξι, κάπου εκεί, ναι. Δεκαέξι, δεκαεφτά χρονών. Μεγάλος.

Ερ. Όταν τους μαθαίνετε με πεντάγραμμο, τι τους βάζετε στο πεντάγραμμο; Τους αρχίζετε όπως είναι η Α' θεωρία, αυτό είναι το Ντο, αυτό είναι το Ρε;

Απ. Ακριβώς, ακριβώς. Απ' το Σολ τους ξεκινάω. Απ' το μπάσο Σολ. Επειδή η λύρα ξεκινάει απ' το Σολ το μπάσο, το μπάσο Σολ κάτω απ' το πεντάγραμμο.

Ερ. Να σας φέρω ένα πεντάγραμμο να μου δείξετε;

Απ. Ναι, ναι. Δυο βοηθητικές γραμμές, Σολ. Ναι.

Απ. Τους ξεκινώ και τους λέω, ας πούμε. Τους ζωγραφίζω αυτό το πράμα, το ρωτάω «ξέρεις τι είναι αυτό»;

Ερ. Το κλειδί του Σολ.

Απ. Αυτό είναι το κλειδί του Σολ. Ορίστε. Αυτό λέω ξέρεις πώς λέγεται; Αυτό λέγεται πεντάγραμμο. Γιατί λέγεται πεντάγραμμο; Οι περισσότεροι το βρίσκουνε. Γιατί έχει πέντε γραμμές κι ανάμεσα στις γραμμές είναι τα διαστήματα.

Ερ. Τους λέτε δηλαδή κλασικά αυτά που λέμε στα παιδιά που ξεκινάνε.

Απ. Το πεντάγραμμο είναι το τέλειο σύστημα μουσικής, το τέλειο σύστημα γραφής για όργανο. Για όργανο. Βέβαια, εκεί που υστερεί ίσως είναι στις υφεσοδιέσεις, αλλά κι αυτό έχει ξεπεραστεί. Του γράφεις, ας πούμε, αυτήν εδώ την ύφεση. Π.χ. τώρα κάνουμε παρένθεση, έτσι; Του λες ξέρω 'γω, αυτήν την ύφεση και ξέρει ότι είναι ύφεση τέσσερα κόμματα π.χ. λέω τώρα, εντάξει; Συνεχίζουμε κάτω. Του λέω, ξέρω 'γω...

Ερ. Το όργανο, ας πούμε, από πού μέχρι πού έχει έκταση;

Απ. Ακριβώς. Όχι, του γράφω πρώτα γραμμές στα διαστήματα, νότες στα διαστήματα, νότες στις γραμμές και του γράφω έκταση του οργάνου. Έκταση της λύρας. Ποια νότα είναι αυτή; Η Σολ. Έτσι; Σολ; Κάτω απ' το πεντάγραμμο. Σολ, Λα, Σι, Ντο, Ρε, Μι, Φα, Σολ, Λα, Σι, Ντο, Ρε και Μι.

Με τη συγκεκριμένη θέση δακτύλων, τους το διευκρινίζω αυτό. Κι έχουμε και λέμε τώρα. Από τη Σολ μέχρι τη Ρε, είναι η Σολ ή αλλιώς βουργάρα.

Ερ. Την ονομασία βουργάρα την έχουνε στην Κρήτη;

Απ. Βέβαια.

Ερ. Χρησιμοποιείται, ε;

Απ. Ναι, η μπάσα. Βουργάρα.

Ερ. Γιατί λέγεται Βουργάρα;

Απ. Ξέρω 'γω; Ββββ... δεν ξέρω.

Ερ. Υπάρχει Σκοπός Βουργάρικος;

Απ. Όχι. Η Ρε, μεσιακή. Η μεσαία. Λα: δακτυλόκορδα, γιατί παλιά παίζανε μόνο σ' αυτή τη χορδή. Πιο πρώτα βέβαια τους έχω κάνει κι ένα σχήμα με τις χορδές πάνω. Όπως τις βλέπουμε, έτσι τις χορδές.

Ερ. Θέλετε χάρακα;

Απ. Καλό θα 'τανε.

Ερ. Μισό λεπτάκι. Είπαμε ότι στο Σύλλογο Κρητών δεν τους κάνετε αυτά τα πράγματα.

Απ. Βέβαια, αυτό το τετράδιο δεν πολυβοηθάει, γι' αυτό τους κάνω σε τετράδιο με... κανονικό, αυτό το σχήμα.

Ερ. Θέλετε ένα λευκό χαρτί;

Απ. Όχι, όχι, εντάξει είναι. Τους λέω όπως είναι οι γραμμές στο τετράδιο, τους γράφω Σολ: Βουργάρα, Ρε: Μεσιακή, Λα: Δακτυλόκορδα. Τους λέω ας πούμε: εδώ είναι το Λα, αφήνω δύο αποστάσεις εδώ, δύο. Σι συγνώμη. Τώρα έχω μπερδευτεί με το τετράδιο λίγο, δεν πειράζει. Ρε. [Σχεδιάζει]. Τους γράφω πάνω τις νότες. Έτσι, εδώ ξεκινάνε τις νότες. Και τους λέω το εξής. Στην αρχή τους ξεκινάω εντελώς ευρωπαϊκά, δηλαδή χωρισμένος: τόνος, ημιτόνιο. Εντελώς. Και λέω εδώ το μεγάλο το διάστημα, πώς το λέμε; Τόνος. Τόνος. Το μικρό; Ημιτόνιο. Εντάξει. Τους το λέω έτσι. Τους λέω και για υφέσεις, διέσεις. Τους γράφω Ντο, Ρε, Μι, Φα, Σολ, Λα, Σι, Ντο να μάθουν τόνος-τόνος-ημιτόνιο, για τη κλίμακα αυτή, τη φυσική κλίμακα του Ντο. Τους λέω υφέσεις, διέσεις και βέβαια τους λέω ότι εκτός βέβαια από την ύφεση και τη δίεση αυτή υπάρχουνε και άλλα σημαδάκια

που χωρίζουν, ας πούμε, τον τόνο. Αντί να βάλεις εδώ Σι ύφεση ας πούμε, βάζεις εδώ. Αυτό ας πούμε.

Απ. Που είναι κάτι μεταξύ Σι ύφεση και Σι;

Απ. Είναι προς το Σι ύφεση, προς το Σι ύφεση, αυτό τώρα... Εκεί...

Ερ. Τους το παίζετε;

Απ. Ναι, ναι, βέβαια.

Ερ. Τους το παίζετε και καταλαβαίνετε με το άκουσμα;

Απ. Όχι όταν ξεκινάνε. Αυτά, δηλαδή, πρέπει να περάσει λίγος χρόνος. Δηλαδή θέλει δυο - τρία χρόνια το παιδί να... και να πάει καλά βέβαια έτσι; Άμα δεν προχωράει, εδώ ύφεση, δίεση και ακριβώς στη μέση και κάνε ό,τι θες. Άμα βλέπω και προχωράει, βεβαίως, του τα δείχνω αυτά.

Ερ. Τι υφέσεις έχετε; Τι υφέσεις, ας πούμε, λέτε ότι υπάρχουν;

Απ. Ως επί το πλείστον χρησιμοποιούμε αυτήν εδώ. Δεν υπάρχει στην ουσία αυτό το πράμα. Υπάρχει αυτή εδώ η ύφεση. Υπάρχει και το Σι αυτό, ανάποδη ύφεση, το λίγο πιο πάνω. Συνήθως είναι αυτά.

Ερ. Έχουν ειδική ονομασία αυτά;

Απ. Ελαττωμένο, όχι.

Ερ. Τεσσάρων κομματιών που είπατε πριν;

Απ. Όχι. Όχι. Ονομασία είχανε οι νότες και όχι όλες οι νότες. Ας πούμε, η Λα τη λέγανε «παίζ' έξω», απ' έξω. Όταν λέγαν απ' έξω, ή «δώσε μου μία έξω», όταν κουρδίζαμε ειδικά. Του δίνανε τη Λα, ας πούμε.

Απ. Την ανοιχτή Λα.

Απ. «Δώσε μου μέσα», ας πούμε.

Ερ. Και εννοούν τι; Την Ρε;

Απ. Ναι. Ρε. Δώσε μου τη Βουργάρα. Του δίνανε τη Σολ. Ναι. Βέβαια, στο λαούτο η Βουργάρα είναι άλλη, είναι η Ρε η Βουργάρα, αλλά ήξερε ο λαουτιέρης ότι όταν ζητάει ο λυρατζής Βουργάρα, ήθελε τη Σολ, ας πούμε.

Ερ. Το λαούτο πώς κουρδίζει;

Απ. Στην Κρήτη; Στην Κρήτη κουρδίζει Μι - Λα - Ρε - Σολ. Σαν το βιολί.

Ερ. Η λύρα πάντα Λα - Ρε - Σολ κουρδίζει;

Απ. Τώρα ναι.

Ερ. Παλιότερα;

- Απ. Λα - Ρε - Λα; Μη με ρωτάς πού το ξέρω.
- Ερ. Γιατί;
- Απ. Τίποτα, απλώς το ψιλιάζομαι. Λα - Ρε - Λα ή Λα - Ρε - Σολ, το Σολ ψηλό όπως στην Κάρπαθο.
- Ερ. Λα- Ρε...;
- Απ. Λα - Ρε - Σολ, αλλά το Σολ αυτό ψηλό. Το Σολ αυτό δεν είναι αυτό...
- Ερ. Είναι το άλλο. Στη γραμμή πάνω.
- Απ. Όπως στην Κάρπαθο.
- Ερ. Στην Κάρπαθο όταν παίζετε καρπάδικα πώς κουρδίζετε;
- Απ. Λα - Ρε - Σολ.
- Ερ. Με το Σολ επάνω;
- Απ. Με το Σολ επάνω, στη δεύτερη γραμμή.
- Ερ. Και στην Κρήτη κουρδίζανε έτσι παλιά;
- Απ. Ναι, πρέπει να κουρδίζανε έτσι, γιατί παίζανε μόνο στη Λα και οι άλλες δυο ήταν στην ουσία για ισοκράτημα. Μου φαίνεται και λογικό αυτό γιατί παλιότερα φτιάχνανε αντέρινες χορδές. Οι αντέρινες εκείνο που τους ένοιαζε ήταν η δαχτυλόκορδα να φτιαχτεί καλά, οι άλλες τώρα πώς να τις πετύχεις; Μη θαρρείς ότι είχανε και τις γνώσεις. Πηγαίνουν εμπειρικά.
- Ερ. Λα - Ρε - Λα;
- Απ. Λα - Ρε - Λα, πώς το φαντάζομαι; Γιατί όλα, τα περισσότερα είναι από Λα, οπότε θα δέλανε ένα τέτοιο μπάσο, ας πούμε. Θα δέλαν ένα τέτοιο μπάσο, ένα Λα.
- Ερ. Το οποίο θα ήταν κάτω απ' το πεντάγραμμο κι αυτό.
- Απ. Ναι, αυτό εδώ. Αυτό το ψιλιάζομαι, έτσι;
- Ερ. Δεν το 'χετε ακούσει, ας πούμε από κάπου ότι το κάνανε.
- Απ. Όχι, όχι, όχι.
- Ερ. Το άλλο; Το Λα - Ρε με το Σολ ψηλό το έχετε ακούσει ότι το κάνανε έτσι παλιά;
- Απ. Κοίτα, ο παππούς μου λέει αυτό του θύμιζε πάρα πολύ. Αυτό.
- Ερ. Το άκουσμα, ε;
- Απ. Του θύμιζε πάρα πολύ. Ναι.
- Ερ. Της καρπάδικης.

- Απ. Του θύμιζε πάρα πολύ το παλιό.
- Ερ. Καρπάδιοι ερχόντουσαν στο Ρέθυμνο; Ως χτίστες; Έχετε ακούσει;
- Απ. Δεν γνωρίζω, όχι. Δεν νομίζω, όχι. Αν ήταν να ‘χανε σχέσεις με Κρήτη, θα ‘χανε με Σητεία μόνο ή κανά Ηράκλειο που ‘τανε μεγάλη πόλη, ας πούμε. Στο Ρέθυμνο να παν να κάνουνε, τι;
- Ερ. Ναι. Τους μαθητές σας μετά τι τους μαθαίνετε; Τους μαθαίνετε τις νότες, τους μαθαίνετε τις χορδές.
- Απ.. Συνήθως ξεκινούν με το σκοπό Πότε θα κάνει ξαστεριά. Συνήθως.
- Ερ. Με μια εύκολη δηλαδή μελωδία.
- Απ. Μελωδία όχι απλώς εύκολη, όλοι τη ξέρουνε. Γιατί συνήθως τώρα τα παιδιά εδώ ειδικά στην Αθήνα, τώρα πια έχουν το κακό ότι δεν ξέρουν, δεν έχουν ακούσματα. Έρχονται για λύρα κι έρχονται επειδή απλώς το ‘δανε μια φορά ξέρω ‘γω και τους άρεσε. Δεν ξέρουνε κρητικά. Αν δεν ξέρεις να σφυρίζεις το σκοπό, δεν πα να ξέρεις νότες, να ξέρεις πεντάγραμμο, να ξέρεις οτιδήποτε, δεν υπάρχει περίπτωση να το βγάλεις. Θα το βγάλεις δηλαδή, αλλά δεν θα ‘ναι αυτό που ‘πρέπει να βγει. Δεν θα ‘ναι.
- Ερ. Τους δίνετε κασέτα να ακούσουν;
- Απ. Ναι, ναι. Τους γράφω κι εγώ.
- Ερ. Τους γράφετε κι εσείς.
- Απ. Εκεί επί τόπου. Βέβαια.
- Ερ. Αλλά συρτά έτσι τελειωμένα, ας πούμε, με λαούτα και τέτοια, όπως ακούγονται;
- Απ. Τους βάζω ν’ ακούνε, τους βάζω ν’ ακούνε. Ναι.
- Ερ. Ναι. Τη μέθοδο του Μουντάκη τη χρησιμοποιείτε;
- Απ. Όχι, γιατί πρέπει να ξέρεις ήδη πεντάγραμμο για να τη δουλέψεις. Είναι πολύ καλή μέθοδος, αλλά για κάποιον ο οποίος ξέρει μουσική.
- Ερ. Για κάποιον που δεν ξέρει, λέτε ότι δυσκολεύει τα πράγματα;
- Απ. Ναι, πιστεύω ότι το πεντάγραμμο είναι το πλέον απλό. Κοίταξε, ο Μάνος ο Μουντάκης...
- Ερ. Τον είχατε γνωρίσει τον Μάνο τον Μουντάκη;
- Απ. Ναι, ναι, βέβαια. Κάποιες φορές συνεργαζόμασταν. Από κρητικά δεν ξέρει ο Μάνος και δεν είναι οργανοπαίκτης, κατ’ αρχήν, λύρας. Δεν ξέρει λύρα και

αυτό έχει το κακό ότι έφτιαξε μια μέθοδο η οποία είναι καλή, αλλά για κάποιον που ξέρει ήδη.

Ερ. Αυτή η μέθοδος δεν προϋπήρχε απ' τον πατέρα του, απ' τον Κώστα τον Μουντάκη;

Απ. Δεν είναι του πατέρα του, του Μάνου ήταν και η πρώτη μέθοδος. Του Μάνου ήτανε. Ο Κώστας ο Μουντάκης έμαθε νότες απ' το Μάνο κι έμαθε αυτό το σύστημα απ' το Μάνο.

Ερ. Υπάρχει σχολή ακόμα και σήμερα;

Απ. Βοηθάει αυτό, βοηθάει. Βοηθάει αυτή η μέθοδος, του πατέρα του, βοηθάει. Του Μάνου δεν πολυβοηθάει. Πρέπει να ξέρεις πρώτα.

Ερ. Είναι άλλη η μέθοδος του Κώστα του Μουντάκη και άλλη του Μάνου;

Απ. Ναι. Ήτανε όπως το καταλάβαινε ο Κώστας ο Μουντάκης, το οποίο τι σημαίνει; Όπως το καταλαβαίνει ένας άνθρωπος μεγάλος, ο οποίος ας πούμε..., όπως το καταλάβαινε ο Κώστας ο Μουντάκης θα μπορούσε να το καταλάβει κι ένα παιδί. Καταλαβαίνεις τι θέλω να σου πω;

Ερ. Ναι.

Απ. Ο Κώστας ο Μουντάκης τώρα δεν μπορούσε να ξεκινήσει απ' εξ' αρχής να μάθει θεωρίες και τέτοια πράγματα, εβδομήντα χρονών άνθρωπος όταν ξεκίνησε, εξήντα πέντε, δεν υπήρχε περίπτωση. Έμαθε όπως ήταν ένα παιδί. Ήταν καλή μέθοδος για παιδιά αυτή.

Ερ. Δηλαδή τι έκανε; Έγραφε τις νότες ενός συρτού; Τι έκανε;

Απ. Ναι, έγραφε τις νότες ενός συρτού πάνω στο πεντάγραμμο, ας πούμε, και τις ένωνε. Όταν είχε, ας πούμε, τέσσερα τέταρτα τις έδενε με μια γραμμική από πάνω.

Ερ. Θέλετε να μου δείξετε;

Απ. Ναι, ναι, για φέρε το τετράδιο. Είχε ας πούμε τη Ξαστεριά. Έτσι;

Ερ. Ναι.

Απ. Κατ' αρχήν δεν ήξερε νότες ο Κώστας ο Μουντάκης;

Ερ. Ο Κώστας ο Μουντάκης έμαθε μετά. Έμαθε απ' το γιο του, με το γιο του τα έμαθε.

Οπότε αυτό το σύστημα το εφάρμοσε μετά.

- Απ. Είναι του γιου του αυτό το σύστημα. Και το σύστημα είναι του γιου του. Είναι του Μάνου. Τι να κάνουμε εμείς; Έχουμε καλομάθει. (Χρησιμοποιεί πένα).
- Ερ. Με τη πένα. Είναι απ' το λαούτο η πένα, ε;
(Γελάνε)
- Απ. (Τραγουδάει)
Ρε, Σολ, Σολ, Σολ.
Βάζει και μια τέτοια, ότι το κρατάει.
(Τραγουδάει)
Ρε, Σολ, Σολ, Σολ, Ρε, Σολ, Σολ, Σολ, Λα, Σι, Σολ, Λα, Σι, Σολ, Λα, Σι.
Έτσι ας πούμε ότι είναι πιο σύντομο αυτό.
(Τραγουδάει)
Σολ, Λα, Σι. Τέσσερις νότες πάνε μαζί στην ουσία. Τέσσερις νότες. Ένα - δύο κι αυτό πιάνει για δύο. Κατάλαβες; Ήταν καλό σύστημα έτσι για τα κοπελάκια αυτό. Έτσι, μέχρι να μπουνε στο κλίμα. Κακά τα ψέματα, όταν παίζεις ένα όργανο και μετά σου πούνε για πεντάγραμμο κι ιστορίες κι αυτά, μετά το παίρνεις αλλιώς, το βάζεις αλλιώς μέσα σου.
- Ερ. Νομίζετε ότι είναι καλύτερο να υπάρχει η γνώση του πενταγράμμου και μετά να πιάσει το όργανο ή να ξέρεις λίγο να παίζεις και μετά να πάρεις το πεντάγραμμο και να δεις κάποια πράγματα;
- Απ. Να σου πω ότι δεν έχω καταλήξει ακόμα; Δεν ξέρω. Έχει και το ένα τα θετικά του και το άλλο. Όταν, ας πούμε, ξεκινάς και ξέρεις πεντάγραμμο και ξεκινάς, ξέρεις ότι λες ότι σου λέει αυτό, χτυπάς το Σολ το κάτω, και το καταλαβαίνει ο άλλος, το 'χει μέσα του. Κατάλαβε, ας πούμε. Πάλι όταν ο άλλος ξεκινάει με όργανο και του γράφεις, ξέρω 'γω το πεντάγραμμο, του γράφεις «αυτό είναι το Σολ το κάτω», ξέρει πού είναι πάνω στο όργανο. Ήδη ξέει πού είναι.
- Ερ. Οπότε λέτε και τα δύο.
- Απ. Δεν ξέρω, δεν έχω κατασταλάξει ακόμα ποιο είναι το καλύτερο. Δεν ξέρω. Έλα να με ρωτήσεις σε δέκα, δεκαπέντε χρόνια, αν συνεχίζω να κάνω αυτό το πράμα ακόμα. Δεν ξέρω.

Ερ. Όταν εσείς ξεκινήσατε, θα προτιμούσατε να ξέρετε και νότες; Δηλαδή βρήκατε δυσκολίες μετά όταν αρχίσατε να μαθαίνετε;

Απ. Δεν βρήκα δυσκολίες, όχι. Δεν βρήκα δυσκολίες. Όταν είσαι μικρός, δεν τα σκέφτεσαι αυτά, δηλαδή ό,τι σου πει αυτός που σου δείχνει, το θεωρείς τόσο φυσικό, τόσο δεδομένο, τόσο ότι ναι, έτσι είναι. Σου φαίνονται δύσκολα μόνο αυτά που κάνει και λες «πώς τα κάνει»; Εκεί σου φαίνονται δύσκολα. Δεν μου λείψανε οι νότες τότε, γιατί δεν ήξερα καν την ύπαρξη τους. Ήξερα, αλλά δεν μπορούσα να φανταστώ αν με βοηθήσουνε ή όχι. Δεν μπορώ να σου απαντήσω σ' αυτήν την ερώτηση.

Ερ. Ναι. Να αλλάξουμε μια στιγμή κασέτα.

Απ. Ναι, βεβαίως.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΚΑΣΕΤΑ

Α΄ ΠΛΕΥΡΑ

Ερ. Επομένως όταν διδάσκετε τους μαθητές, τους ξεκινάτε κάπως παράλληλα: όργανο και διδασκαλία στο πεντάγραμμο.

Απ. Στο ωδείο τους κάνω πεντάγραμμο ούτως ή άλλως. Δεν γίνεται να μην κάνω πεντάγραμμο στο ωδείο.

Ερ. Τα δοξάρια πώς τα δείχνετε;

Απ. Α, εκεί είναι! Τα δοξάρια τους τα δείχνω εμπειρικά.

Ερ. Εμπειρικά, ε; Δεν υπάρχει τρόπος να τα σημειώσετε κάπως;

Απ. Πρέπει να υπάρχει τρόπος. Τα βιολιά πώς έχουνε τρόπο; Αλλά δεν το 'χω μελετήσει το θέμα, δεν ξέρω.

Ερ. Έχει σημασία αν θα είναι η δοξαριά προς τα αριστερά ή προς τα δεξιά; Όπως στο βιολί λένε, ας πούμε, προς τα κάτω είναι το δυνατό;

Απ. Προς τα κάτω είναι πάντα πιο δυνατό, προς τα έξω που λέμε εμείς. Είναι έξω και μέσα, έξω και μέσα.

Ερ. Προς τα δεξιά.

Απ. Ναι, σαφώς. Η μέσα δοξαριά είναι πάντα πιο δύσκολη ούτως ή άλλως, έστω πιο λίγο, είναι. Είναι.

Ερ. Και έχει σημασία σ' έναν σκοπό αν θα παίζεις, αν θα το πιάσεις να το παίζεις από έξω ή από μέσα;

- Απ. Όχι. Όχι. Απλώς όταν ξεκινάνε, συνήθως τους λέω ξεκινάτε με έξω δοξαριά πάντα. Ξεκινάτε με έξω δοξαριά, επειδή είναι πιο εύκολη δοξαριά να μην ξεκινήσουν αμέσως, μπορεί να τριξεί η λύρα ξέρω ‘γω με τη μέσα δοξαριά. Δεν το ‘χω μελετήσει το θέμα.
- Ερ. Με γερακοκούδουνα είναι οι λύρες που τους δείχνετε;
- Απ. Όχι, γερακοκούδουνα πολύ μετά, όταν έχει μάθει πλέον. Όταν έχει μάθει.
- Ερ. Είναι πιο δύσκολο να παίζεις;
- Απ. Βέβαια, με το δοξάρι... τους δείχνω το δοξάρι, ας πούμε, το σταθερό για τα γερακοκούδουνα που υπάρχει το σταθερό. Δηλαδή (μουρμουρίζει ένα σκοπό) τους μαθαίνω αυτό ξέρω ‘γω, σπάντα.
- Ερ. Όταν έχει γερακοκούδουνα;
- Απ. Όταν δεν έχει, πριν βάλουμε. Μετά όταν θέλει να δούμε γερακοκούδουνα, το ξέρει ήδη. Το ξέρει ήδη αυτό. Μπορεί να κρατήσει τον ρυθμό, έτσι.
- Ερ. Μάλιστα. Ζητάνε με γερακοκούδουνα; «Πότε θα μας βάλετε γερακοκούδουνα»;
- Απ. Έχω ένα μαθητή ο οποίος μου ζήτησε, του πήγα και μαθαίνει με γερακοκούδουνα. Ένα κοπέλι είναι δέκα - δώδεκα χρονών. Τρομερός. Το πρώτο ταλέντο στην Ελλάδα πρέπει να ‘ναι αυτός τώρα στη λύρα. Ωραίος. Αλέξανδρος Αποστολόπουλος. Ο πατέρας του είναι από την Αρκαδία. Η μάνα του είναι απ’ το Δωρικό Μεραμπέλλου. Ωραίος, πολύ καλός ο Αλέξανδρος.
- Ερ. Πόσα χρόνια νομίζετε ότι διαρκεί έτσι μια διδασκαλία ώστε να μάθει ο άλλος τα βασικά, ας το πω έτσι;
- Απ. Δεν ξέρω μέχρι πόσο για τα βασικά αλλά διαφέρει από άτομο σε άτομο. Αλλά γενικώς για να μάθεις ένα όργανο, όσο διαρκεί η ζωή σου. Κάπου εκεί. Αυτό μ’ έκανε να το καταλάβω ο Μουντάκης ο Κώστας. Ήταν ας πούμε, λίγο πριν το θάνατο του, έπαιζε πέντε ώρες, ας πούμε, τη μέρα λύρα. Πέντε ώρες. Γυμναστική κανονική.
- Ερ. Πότε πέθανε ο Μουντάκης;
- Απ. Το ‘90; Αν θυμούμαι καλά; ‘89 – ‘90; Κάπου εκεί.
- Ερ. Σας είχε ακούσει να παίζετε;

- Απ. Όχι, δεν τον είχα γνωρίσει. Το Σκορδαλό τον είχα γνωρίσει, έτσι, πολύ καλά. Ήταν και κοντοχωριανός μου. Ήμουνα και σ' ένα κλίμα Σκορδαλικό, ας πούμε, μεγάλωσα. Τον Μουντάκη δεν τον καταλάβαινα μέχρι δεκαπέντε - δεκάξι χρονών. Δεν μ' άρεσε, δεν μ' άγγιζε. Αν εξαιρέσεις τις ρίμες που έπαιζε που μ' αρέσαν σαν σύνολο, το παίξιμο ήταν έτσι, λέω «τι κάνει τώρα»; Δεν το καταλάβαινα. Δεν μπορούσα να τον κατανοήσω.
- Ερ. Ναι. Βγάζετε δικούς σας σκοπούς;
- Απ. Ναι, αμέ. Βγάζω.
- Ερ. Έτσι ποια ανάγκη σας οδηγεί να βγάζετε σκοπούς; Κατ' αρχήν τι φτιάχνετε; Συρτά;
- Απ. Έχω φτιάξει συρτά και σιγανό, κάποια τραγουδάκια έτσι άλλα. Αυτά. Έτσι σιγά -σιγά. Εξαρτάται. Εξαρτάται.
- Ερ. Τα συρτά όταν τα φτιάχνετε ποια είναι η διαδικασία; Σας έρχεται πρώτα ο στίχος; Πρώτα η μουσική;
- Απ. Συνήθως είναι πρώτα η μουσική. Πρώτα η μουσική και μετά τα ντύνω με στίχο, αν βρω κανά καλό στίχο έτσι να ταιριάζει, να του πηγαίνει. Συνήθως έτσι.
- Ερ. Κάθεστε επίτηδες για να βγάλετε ένα συρτό ή είναι κάτι που σας έρχεται;
- Απ. Την τελευταία φορά είχα κάτσει επίτηδες. Ύπήρχε βέβαια το ερέθισμα αλλά είχα κάτσει επίτηδες. Αλλά τα προηγούμενα που 'χα βγάλει ήτανε, θυμούμαι ήμουν στο στρατό, ας πούμε, σκοπιά, σφύριζα κι έτσι είχα βγάλει σκοπούς εκεί. Και μάλιστα με βοήθησε πολύ ο Διοικητής μου εκεί να βγάλω σκοπό, γιατί ήμουνα σκοπιά και άκουγα κασετοφωνάκι κι έρχεται ο διοικητής. Έφαγα πέντε μέρες φυλακή, μου πήρε και το κασετοφωνάκι, τι να κάνω; Θα σφυρίζω. Μπουκόλυρα έτσι. Κι άρχισα κι έβγαλα μερικούς σκοπούς έτσι.
- Ερ. Όταν λέτε μπουκόλυρα, εννοείτε αυτό το ντίρι-ντίρι;
- Απ. Ναι, μπουκόλυρα. Δηλαδή λύρα, αλλά με τη μπούκα.
- Ερ. Με το στόμα, ε; Και ποια είναι η διαδικασία; Δηλαδή λέτε τώρα θα βγάλω την πρώτη φράση του συρτού;
- Απ. Όχι, εκεί ξεκίνησα από κάτι άλλα συρτά, άρχισα να τραγουδώ ξέρω 'γω συρτά και φτιάχτηκα και βγήκα μόνος μου εκεί ξέρω 'γω, έβγαλα έτσι

σειρά. Μετά από αυτό τι θα κολλούσε; Τι θα μ' άρεσε. Έχω κάνει και κάτι διασκευές από καρπάθικα, τα 'χω «συρτοποιήσει». Σκοπούς. Εντάξει, βέβαια. Μέσα μου προσπαδώ να μην πέσω στη λούπα που πέσανε και οι παλαιότεροι με τα χανιώτικα και μετά ξέρω 'γω τα παρουσιάσανε σαν δικά τους και τέτοια πράματα. Όχι, εγώ και στο ίδιο μες στο καφενείο των Ολυμπιτών, ας πούμε, έχω πάει και «κοιτάχτε τι έκανα από ένα σκοπό δικό σας». Μες στο καφενείο των Ολυμπιτών. Ενθουσιαστήκαν οι άνθρωποι.

Ερ. Από ποιο σκοπό; Από τι σκοπό;

Απ. Το Έρι-Ερινάκι μου και τριανταφυλλάκι μου, είναι ένα συρτό. Μ' αυτό.

Ερ. Και πώς πάει;

(Τραγουδάει τον σκοπό όπως τον έχει διαμορφώσει σε συρτό)

Ερ. Μάλιστα.

Απ. Αυτό είπα. Τους λέω, πήγα στο καφενείο και τους λέω «ν' ακούσετε, ένα σκοπό έβγαλα εκεί», ξέρω 'γώ κι αυτά. Κι ενθουσιαστήκανε, τους άρεσε πολύ.

Ερ. Τους άρεσε, ε;

Απ. Ναι και παίζαμε εκεί μια ώρα και χορεύανε αυτοί συρτό.

(Γελάει)

Ερ. Ξέραν να χορεύουνε συρτό;

Απ. Ξέρουν, αλλά το χορεύουνε γάλια. Σαν τους Στειακούς.

Ερ. Σαν τους Στειακούς το χορεύουν, ε; Βλέπετε διαφορές στον τρόπο που παίζετε εσείς τα συρτά από τον τρόπο που τα παίζουν οι Χανιώτες ή οι Ρεθυμνιώτες;

Απ. Ε, βέβαια! Άκου λέει! Βέβαια, φυσικά.

Ερ. Σε τι διαφέρουν; Ας μην πάρουμε ένα βιολί και μια λύρα, ας πάρουμε στη λύρα.

Απ. Και στη λύρα. Παίζει ο Μανιουδάκης, ο Μανιός, ο Μανιουδάκης που έχει το Χάρχαλη εκεί, το καφενείο εκεί...

Ερ. Ο Μανώλης, ναι..

Απ. Αυτός παίζει και λύρα. Παίζει όμως τα κισσαμίτικα, τα παίζει κισσαμίτικα. Τελείωσε. Δεν παίζει Σκορδαλό αυτός, δεν μπορεί να παίζει.

- Ερ. Κι ας παίζει και τον ίδιο σκοπό;
- Απ. Ε, βέβαια. Δεν του πάνε τα δάχτυλα, δεν του πάνε.
- Ερ. Σε τι διαφέρει, δηλαδή, το παίξιμο;
- Απ. Βάζει πιο πολλά δάχτυλα, μια δοξαριά με πολλά δάχτυλα ας πούμε. Βάζουν, το χρησιμοποιούνε, βιολίστικο style.
- Ερ. Ενώ είναι πιο απλό, πιο δωρικό ας πούμε το ρεθυμνιώτικο;
- Απ. Στο Ρέθυμνο βέβαια, κάργα! Πολύ απλό και δωρικό. Βέβαια. Έτσι.
- Ερ. Ο τρόπος που λένε τις μαντινάδες διαφέρει;
- Απ. Ναι, διαφέρει.
- Ερ. Σε τι;
- Απ. Το τραβάνε πιο πολύ οι Χανιώτες.
(Τραγουδάει)
«Έλααα..., έλαααα...».
- Ενώ ο Ρεθυμνιώτης θα το 'λεγε:
«Άιντες, αμάν, αμάν».
- Θα το 'λεγε έτσι ας πούμε και θα το 'κοβε ακριβώς. Είναι πιο σπάνταρ, πώς να στο πω τώρα; Πιο στακάτο το ρεθυμνιώτικο. Μπαπ! Μπαμπ! Ο Κισσαμίτης θα το κάνει: (Τραγουδάει)
Αααααπ.....
- Θα το τραβήξει, θα κάνει το παρεστιγμένο του και θα μπει, ας πούμε.
- Ερ. Ναι. Άλλο; Άλλη διαφορά;
- Απ. Ε, πιο γρήγορο.
- Ερ. Ποιο είναι το πιο γρήγορο;
- Απ. Πιο γρήγορο τέμπο.
- Ερ. Τα κισσαμίτικα;
- Απ. Βέβαια. Αυτοί βγάνουν διάλους βγάνουν.
- Ερ. Ένας Ρεθυμνιώτης μπορεί να χορέψει με τη λύρα ενός Ηρακλειώτη;
- Απ. Ναι, άμα δεν είναι κολλημένος.
- Ερ. Ή ενός Χανιώτη;
- Απ. Άμα δεν είναι κολλημένος, ναι.
- Ερ. Τι εννοείτε κολλημένος;

- Απ. Αυτό που είναι τώρα η παράδση. «Αυτά είναι χανιώτικα. Αυτά δεν χορεύονται» κι αυτά. Γιατί δεν χορεύονται ρε παραγκιόζη; Γιατί δεν χορεύονται;
- Ερ. Εσείς τα χορεύετε;
- Απ. Ναι, αμέ! Μ' αρέσουν τα κισσαμίτικα και προσπαθώ και να κάνω και φιγούρες κισσαμίτικες. Δεν μου βγαίνουν βέβαια. Άμα δεν είσαι Κισσαμίτης, δεν τα βγάνεις αυτά. Πρέπει να 'χεις μεγαλώσει μ' αυτά.
- Ερ. Ένας Χανιώτης, ένας Κισσαμίτης θα μπορούσε να χορέψει με τη λύρα τη δικιά σας;
- Απ. Ναι, πιστεύω ναι. Αν δεν είναι κι αυτοί κολλημένοι, αυτοί κι αν είναι. Αυτοί ακούνε λύρα και βγάνουνε σπυριά, οι περισσότεροι. Αλλά εγώ τους παίζω και κισσαμίτικα, ξέρω 'γω άμα είναι κανείς Κισσαμίτης, παίζω Κισσαμίτικα. Τα αντιγράφω, μ' αρέσουνε.
- Ερ. Έχετε κάνει δίσκους κύριε Αλέξανδρε;
- Απ. Έχω συμμετάσχει σε ένα δίσκο, σε ένα cd που έβγαλε το περιοδικό «Κρητόπολις» για να παρουσιάσει τη κρητική μουσική και... σ' ένα τεύχος, δηλαδή που παρουσίασε Δυτική Κρήτη κι εγώ έπαιξα Ρέθυμνο. Τώρα ένα cd του Γιάννη του Τσουγλαράκη που πρόκειται και να βγει αυτές τις μέρες παίζω χορούς απ' το Ρέθυμνο.
- Ερ. Παλιούς;
- Απ. Ναι και παίζω και ένα συρτό ρεθυμνωτικοειδές.
- Ερ. Δικό σας;
- Απ. Όχι, παλιά. Και θέλω να βγάλω ένα δικό μου cd...
- Ερ. Χρειάζονται χρήματα όμως.
- Απ. Όλα θα γίνουν.
- Ερ. Δικό σας - δικό σας δίσκο δεν έχετε;
- Απ. Όχι.
- Ερ. Καλά, είσαστε ακόμα μικρός.
- Απ. Ε, ναι, εντάξει.
- Ερ. Τι θα περιέχει αυτός ο δίσκος όμως, όταν θα τον βγάλετε; Θα είναι δικοί σας συρτοί, δικά σας συρτά;

- Απ. Θα έχει και δικά μου κομμάτια αλλά θέλω να βγάλω κάτι παλιά κομμάτια, κάποια που έχω διασκευάσει όπως του Κύρ - Βοριά το τραγούδι. Θέλω να βάλω τέτοια, θέλω να βάλω παραλογές, θέλω να βάλω τέτοια. Μ' αρέσουν αυτά. Έχω διασκευάσει κι ένα καρπάθικο, το Δε στο 'πα σκύλα κόρη. Αυτό είναι διασκευή της διασκευής, γιατί αυτό είναι μικρασιάτικο. Το πήραν στην Κάρπαθο το διασκευάσαν κι εγώ το πήρα και το διασκεύασα από την Κάρπαθο.
- Ερ. Και το 'χετε κάνει συρτό;
- Απ. Όχι, όχι, όχι. Διασκευή λίγο στις καταλήξεις δηλαδή έχω... Δεν είναι διασκευή ακριβώς. Έχω του Προσφύρη το τραγούδι θέλω να βάλω, είναι και πεντάρι αυτό κιόλας, είναι πολύ εντυπωσιακό.
- Ερ. Αυτό τι τραγούδι είναι;
- Απ. Παραλογή είναι, ακριτικό. Ακριτικό.
(Τραγουδάει)
«Μια καλογριά κοιλοπονά να βγάλει γιο προσφύρη».
- Ερ. Στο Ρέθυμνο το λένε;
- Απ. Όχι, πουθενά δεν το λένε.
- Ερ. Αυτό από πού το 'χετε ακούσει;
- Απ. Αυτό το 'χε βγάλει ο Αικατερινίδης. Το 'χει δημοσιεύσει. Τον ξέρεις τον Αικατερινίδη.
- Ερ. Ο Γεώργιος, ο λαογράφος;
- Απ. Ναι, ναι. Αυτός το 'χει δημοσιεύσει στο περιοδικό «Αμάλθεια». Δεν θυμούμαι πού το βρήκε και πρέπει να βρω το περιοδικό για να γράψω πού το βρήκε αυτός... στο cd κάποια στιγμή. Και βρήκε αυτή τη μελωδία του Προφύρη. Αυτή τη μελωδία θα βάλω.
- Ερ. Δεν θα 'ναι δηλαδή αμιγώς κρητικός δίσκος, έτσι όπως τον ακούω.
- Απ. Ό,τι μ' αρέσει θα βάλω.
- Ερ. Μπορεί να βάλετε και καρπάθικους σκοπούς;
- Απ. Ένα, μια διασκευή. Δεν θέλω να ξεφύγει πολύ απ' την Κρήτη. Δεν θέλω να ξεφύγει πολύ. Κατά νου έχω και κάποιες άλλες ιδέες ας πούμε, θρησκευτικά τραγούδια πολλά. Κάλαντα πολλά. Κάλαντα. Εκτός από του Δωδεκαημέρου, του Λαζάρου, του Άη-Γιώργη, της Παναγίας, ου!

- Ερ. Κρητικά;
- Απ. Ναι, τα κρητικά.
- Ερ. Εσείς πού τα μάθατε αυτά;
- Απ. Του Λαζάρου τα ξέρω. Ξέρω ‘γω πού τα ‘μαθα; Τα ξέρω. Τα ξέρω απ’ τον πατέρα μου; Απ’ το χωριό; Τα ξέρω.
- Ερ. Του Άη-Γιώργη, πώς πάει η μελωδία;
- Απ. Δεν θυμούμαι πώς πάει η μελωδία. Τ’ Άη-Γιώργη πού το βρήκα; Η Άννα μου το ‘δωσε η Κατσουλάκη αν θυμάμαι καλά; Δεν είναι της δικής μας περιοχής τ’ Άη-Γιώργη. Δεν είναι. Δεν θυμούμαι ποιος μου το ‘χε δώσει. Νομίζω η Άννα η Κατσουλάκη πρέπει να μου το ‘χει τραγουδήσει, που το λένε εκεί πέρα.
- Ερ. Η οποία είναι;
- Απ. Αυτή είναι από τα Ανώγεια... Μεραμπέλλου.
- Ερ. Α, μάλιστα! Στην Ανατολική πρέπει να το λένε.
- Απ. Στην Ανατολική Κρήτη έχουνε διατηρήσει πολλά τραγούδια τέτοια. Και του Λαζάρου έχουν εκεί και της Παναγίας. Και της Παναγίας αυτά που έχω βρει απ’ του Αμαργιανάκη.
- Ερ. Το Μοιρολόι της Παναγίας;
- Απ. Ναι, το Μοιρολόι. Μπορεί να βάλω καμιά γυναίκα να το πει.
- Ερ. Αυτά λέγονται με λύρα;
- Απ. Όλα γίνονται.
- Ερ. Εσείς θα το προτιμούσατε με λύρα ή όχι;
- Απ. Όχι. Όχι, δεν χρειάζεται, δηλαδή, να υπάρχει «λυροκρατορία». Γενικώς, δεν θέλω να είναι το cd λύρα. Κοίτα, η λύρα υπήρξε για μένα η σκάλα που με ενώνει με τη μουσική. Δεν ήτανε η λύρα, α, το κρητικό όργανο και αυτά. Όχι. Μπορείς να ‘σαι κρητικός και χωρίς να παίζεις λύρα, δεν είναι εκεί το θέμα. Απλώς ήτανε αυτό που με ένωνε με τη μουσική τότε. Δηλαδή εγώ λύρες ήξερα. Λύρα – λαούτο.
- Ερ. Τι συμβολίζει για εσάς, ας πούμε, η λύρα;
- Απ. Η λύρα; Η λύρα για μένα είναι το κορυφαίο μουσικό όργανο σ’ όλη την Ελλάδα. Γενικώς όπου παίζεται, όπου παίζεται. Όπου υπάρχει λύρα, έχουν καλή μουσική. Πού θες να πας; Κάρπαθο; Κάσο; Δράμα; Πόλη; Οι

Τουρκαλάδες παίζουν εκεί μια λύρα! Καλά οι Τούρκοι είναι γενικώς είναι ό,τι είναι η Αργεντινή για το ποδόσφαιρο, είναι οι Τούρκοι για τη μουσική.

Ερ. Ταξίμια βάζετε εσείς;

Απ. Βάζω λίγα πράγματα, αλλά αν δεν έχεις γεννηθεί μ' αυτά...

Ερ. Στο Ρέθυμνο έτσι συνηθίζουν να βάζουν ταξίμια πριν τους σκοπούς;

Απ. Ε, τώρα τελευταία. Είναι new style.

Ερ. Παλιότερα λέτε όχι, έτσι;

Απ. Αμφιβάλλω.

Ερ. Έχετε ακούσει απ' τον παππού σας ότι έπαιζαν πρώτα ταξίμια;

Απ. Ο παππούς μου δεν τα 'ξερε αυτά. Ταξίμια; Τι ήταν αυτό; Άμα παίζει η λύρα, παίζει τον σκοπό, τελείωσε. Ταξίμι; Αυτοσχεδιάζουμε στο σκοπό, δεν κάνεις τώρα τέτοια πράγματα, έτσι λέει ο παππούς μου. Όχι, εντάξει. Τα ταξίμια είναι... δίνει την ψυχούλα ο άλλος εκεί πέρα.

Ερ. Όταν λέτε αυτοσχεδιάζεις μέσα στο σκοπό, τι μπορείς να κάνεις; Τι είναι αυτό που λέμε αυτοσχεδιασμός;

Απ. Ποτέ, ποτέ δεν παίζεις ένα γύρισμα δυο φορές το ίδιο. Ποτέ, ποτέ. Κατ' αρχήν άμα το παίζεις, είναι ξερό, είναι χαζό ας πούμε. Άμα ακούσεις ηχογραφήσεις του Λαγού του Γιώργη, Μανώλης, συγνώμη.

Ερ. Το Μανώλη το Λαγό.

Απ. Ο Γιώργης είναι ένα κοπέλι απ' τ' Αχτούντα τώρα. Λοιπόν, του Μανώλη του Λαγού...

Ερ. Απ' τους «Πρωτομάστορες».

Απ. Απ' τους «Πρωτομάστορες», πιο ξερό παίξιμο δεν έχει γεννηθεί άλλος λυράρης στην Κρήτη να παίζει τόσο ξερά. Ακριβώς το ίδιο. Δηλαδή έπαιζε πέντε φορές μέχρι να αλλάξει γύρισμα, το τάδε γύρισμα μέχρι να το αλλάξει; Πέντε ίδιες.

Ερ. Εκεί δεν αυτοσχεδιάζει ο Λαγός;

Απ. Τίποτα. Τι να αυτοσχεδιάσει;

(Τραγουδάει).

Ε, ήμαρτον! Εντάξει. Καλά είναι. Κοίταξε, είναι πρωτομάστορες, αλλά μέχρι ενός σημείου. Να λέμε δηλαδή και τι δεν έχουνε κάνει. Ενώ στον Καραβίτη ας πούμε, ο Καραβίτης, τον λατρεύω τον Καραβίτη, δεν παίζει το

ίδιο γύρισμα δεύτερη φορά, δεν θα το παίζει. Δεν θα το παίζει. Φαντασία έχει. Έχει φαντασία. Εκεί είναι ο μουσικός, ας πούμε. Εκεί. Ο Μουντάκης το ίδιο. Και ο Σκορδαλός.

Ερ. Υπάρχει αυτοσχεδιασμός στη μαντινάδα;

Απ. Ναι, βέβαια! Κατ' αρχήν ξεκινάνε από το γεγονός ότι κάποια στιγμή θα ξεχάσεις μια μαντινάδα. Ξεκινάς να λες μια μαντινάδα, τη ξεχνάς. Τι θα κάνεις; Θα φτιάξεις μια επιτόπου εκείνη την ώρα, φτιάξε. Και μετά άμα είσαι σε παρέα και πειράζεσαι με τον άλλο, του λες, σε παρέες, ναι. Εντάξει, βέβαια, υπάρχει. Αλλά όχι σαν την Όλυμπο, όχι.

Ερ. Αυτοσχεδιασμός υπάρχει αλλού; Δηλαδή στον τρόπο που θα ενώσει ο ένας τον ένα συρτό με τον άλλο;

Απ. Ναι. Βέβαια, γέφυρες. Δείχνεις μαγκιά πολύ στο όργανο.

Ερ. Στο πώς θα ενώσεις τον ένα συρτό με τον άλλο;

Απ. Ναι, βέβαια.

Ερ. Όλα τα συρτά συνδέονται μεταξύ τους; Μπορεί το ίδιο εύκολα να συνδεθούν όλα τα συρτά;

Απ. Κοίταξε... με την κατάλληλη... Ας πούμε δεν μπορείς να είσαι σε Σολ, σε τέταρτο ήχο ας πούμε και να πας μετά σε τρίτο, να πας σε γα, σε φα, να πας σε... Παίζεις ας πούμε Είναι στιγμές που χαίρομαι και μετά να πας στο Όταν γεννιέται ο άνθρωπος. Όταν γεννιέται ο άνθρωπος, λέγεται; Δεν μπορεί να πας εκεί, δηλαδή φαίνεται χαζό και το κάνουνε πάρα πολύ συχνά. Πάρα πολύ συχνά.

Ερ. Γιατί δεν μπορείς να πας από το ένα στο άλλο; Αλλάζεις χορδή;

Απ. Είσαι σε Σολ και ξαφνικά η βάση γίνεται το Φα, ας πούμε. Δεν ξέρω, άμα κάνεις το κατάλληλο ταξίμι, αλλά πρέπει σας μάστορας βρε παιδί μου, πολύ μάστορας. Να 'σαι από Λα και να πας σε Σι, το κάνουν. Έχουν, ας πούμε, βρει κολπάκια και το κάνουν να πας από Λα σε Σολ, συγνώμη. Το κάνουνε. Όταν λέω Σι, στη κρητική μουσική εννοώ το Σολ. Είναι το Σι η τρίτη, ας πούμε.

Ερ. Αλλά από το Σολ να πας στο Φα; Δύσκολα.

Απ. Δεν μου φαίνεται, δε μου καθίζει. Δε μου καθίζει. Σ' άλλους καθίζει, στους περισσότερους κάτω καθίζει, παίζουνε Σολ, χορεύει ο άλλος τον Άνθρωπο.

- Φα κατευθείαν εκεί. Λες «τι ήταν αυτό το άσχετο τώρα; Πού πήγε; Από πού έρχεται»;
- Ερ. Και υπάρχει και έτσι κριτική; Δηλαδή εσείς θα πείτε «πω, πω αυτός δεν ήταν καλός, γιατί το πήγε από εδώ εκεί»;
- Απ. Μμ.
- Ερ. Θα το σκεφτείτε; (όχι θα το πείτε).
- Απ. Όχι, δεν θα το σκεφτώ.
- Ερ. Είναι δείγμα δηλαδή καλού λυράρη το να μπορεί να συνδέει;
- Απ. Όχι, όχι κι ο Σκορδαλός το κάνει κατά κόρον. Κρίνε εσύ το Σκορδαλό. Τον κρίνεις;
- Ερ. Τι έκανε κατά κόρον; Να πηγαίνει απ' το έναν συρτό στο άλλο;
- Απ. Κάτι άσχετα πράγματα που 'κανε; Ξέρω 'γω ήτανε ήταν στον Άνθρωπο, ας πούμε, πήγαινε στο Ντο. Καλά, μπορείς να τα συνδέσεις αυτά με κατάλληλο τρόπο, με κατάλληλο ταξίμι έτσι. Ήτανε στο Φα πήγαινε στο Ντο, έτσι εντελώς ξαφνικά. Κάνε τουλάχιστον ένα ταξιμάκι, ας πούμε ξέρω 'γω εκεί πέρα.
- Ερ. Τι λέτε ταξιμάκι; Δηλαδή να φύγει απ' τον ρυθμό;
- Απ. Το ρυθμό είναι τα λαγούτα. Ας πούμε αυτά τα έρρυθμα τα ταξίμια ας πούμε αυτοσχεδιασμούς που κάνεις εκεί. Κάνε ένα τέτοιο να πάει πιο γλυκά, ας πούμε.
- Ερ. Να βάλει δηλαδή μια γέφυρα, κάτι;
- Απ. Ναι, κάνε μια γεφυρούλα εκεί να προσγειωθείς εκεί ομαλά. Είναι σα να ρίχνεις πέτρες τώρα εκείνη την ώρα στον κόσμο που σ' ακούει.
- Ερ. Αυτό που κάνουνε και βάζουνε και βάζετε μια μακριά δοξαριά;
- Απ. Συνήθως είσαι σε Σολ, δες να πας σε Λα. Εκεί του βάζεις μια μακριά δοξαριά, αλλά και πάλι. Βάλε κάτι εκεί. Πλούτισε το λίγο.
- Ερ. Αυτό δηλαδή δεν είναι καλός τρόπος να περάσεις.
- Απ. Όχι. Πλούτισε το λίγο. Συνήθως είσαι ας πούμε:
(Τραγουδάει ένα σκοπό)
Γύρισε το έστω έτσι ας πούμε, έτσι δα. Έρχεται πιο ομαλά του αλλουνού ας πούμε. Κι όχι απλώς ομαλά, του αρέσει, τον ανεβάζει αυτό το πράμα.
Ειδικά αυτό:

(Τραγουδάει τη γέφυρα).

Εσύ θα το πας χιτζάζ από Λα εκεί πέρα και μετά παίζεις ουσάκ από Λα, ξέρω 'γω.

Ερ. Υπάρχουν κώδικες επικοινωνίας που κάποιος μπορεί να σας κάνει νόημα ή με το μάτι ή με το χέρι «κράτα, καλά το 'χεις εκεί»;

Απ. Απ' τους χορευτές;

Ερ. Απ' τους χορευτές.

Απ. Ναι, βέβαια. Εντάξει.

Ερ. Τι κώδικες υπάρχουν;

Απ. Έτσι, έτσι [δείχνει]. «Ανέβασε, ανέβασε» σου λέει. Εκείνη την ώρα ο άλλος θέλει να κάνει τσαλίμι. «Ανέβασε» σου λέει.

Ερ. Κι εσείς τι κάνετε εκείνη την ώρα;

Απ. Πας από Σολ. Συνήθως αυτό θέλει να δει εκείνη την ώρα.

Ερ. Δηλαδή άμα είσατε σε Λα να το πάτε μετά από Σολ;

Απ. Ή από Ρε, από Ρε. Κάνεις μια αλλαγή.

Ερ. Αυτό υποτίθεται ότι θ' αλλάξει ο σκοπός.

Απ. Ναι, ναι... Ή σου κάνει ξέρω 'γω...

Ερ. Το χέρι κάτω, ε; Δηλαδή;

Ερ. Εντάξει.

Ερ. Εντάξει, καλά είμαστε.

Απ. «Καλά είσαι εκεί» ή «και πιο αργά να το πας δεν πειράζει». Σου κάνουνε τέτοια.

Ερ. Άλλο;

Απ. Το βλέπεις. Άμα είναι χαρούμενος ο άλλος το πάει, το βλέπεις απ' το πρόσωπο του. Χορεύει ο άλλος και φτιάχνεται εκείνη την ώρα. Του άρεσε, άσ' το εκεί, μην το αλλάξεις. Του πάει. Συνήθως, άμα τον ξέρεις κιόλας τον χορευτή, ας πούμε, τι γούστα έχει, τον πας κατευθείαν εκεί. Είναι... οι Βρυσανοί θέλουν αυτό το πράγμα, αυτό που λέγαμε πριν. Είσαι σε Σολ ας πούμε, θέλει από Σολ να πας σε Φα, γιατί έτσι το 'χει μάθει, έτσι το ξέρει. Τα λέει κρητικά, αυτός αυτό εννοεί. Θέλει αυτό και παίζεις ας πούμε από Σολ, του κάνεις ένα Φα, το καθίζεις. Εντάξει, κάνεις υπομονή.

Ερ. Και ανεβαίνει ο...

- Απ. Κι ο άλλος φτιάχνηται. Έτσι, οι Βρύστες Αγίου Βασιλείου είναι σ' αυτά. Αυτό θέλουνε, αυτό. Μα όλοι των όμως.
- Ερ. Σημαίνει ότι το έχουνε εισπράξει μέσα στην παράδοση τους και τους αρέσει αυτό.
- Απ. Βέβαια, το έχουνε μάθει αυτό, αυτό τους αρέσει. Στο χωριό μου δεν τα πολυέχουν αυτά. Γενικώς ματζοράκια δεν έχουνε, τέτοια. Ματζοράκια. Θέλουνε Λα, Λα, Λα. Λα. Καμιά φορά, ξέρω 'γω, άμα παίζω στο χωριό κι είναι ο Κυδωνάκης ο Μανώλης, μου λέει: « Γλύκανε με λίγο, γλύκανε με». Γιατί όλο ουσάκια παίζουμε, όλο από Λα.
(Γελάει)
- Ερ. Και θέλει κάτι σε ματζόρε, ε;
- Απ. «Γλύκανε με λίγο, φτιάξε με λίγο».
- Ερ. Μεταξύ λαουτιέρη και λυράρη;
- Απ. Ου, πολλά! Και με τις μαδιές. Αυτό δεν μπορώ να το εξηγήσω αυτό το πράμα. Ειδικά άμα είσαι δεμένος, άμα είσαι δεμένος με τον λαουτιέρη σου βλέπεις, ξανοίγει ο λαουτιέρης. Τον κοιτάζεις μόνο, ξέρω 'γώ, ό,τι θέλεις να κάνεις εκείνη την ώρα, θα το καταλάβει. Θα το καταλάβει. Ειδικά με τον Κουτρουμπά τον Γιώργη συμβαίνει αυτό, με το χωριανάκι μου, το Κυδωνιό είναι έτσι. Ο Μάνος ο Κυδωνάκης. Κι αυτός είναι έτσι.
- Ερ. Ο λαουτιέρης πού ξέρει πότε εσείς θέλετε να παίξει ακόρντα; Πείτε ότι παίζετε με έναν.
- Απ. Δεν ξέρω.
- Ερ. Δεν ξέρετε;
- Απ. Δεν ξέρω.
- Ερ. Υπάρχει κώδικας που λέει ότι το συρτό εδώ τώρα το τάδε ακόρντο;
- Απ. Ναι, το πάει εκεί. Του πάει στο αυτί. Κι εμένα μου πάει, δηλαδή εκείνη την ώρα άμα δεν τ' ακούσω εκείνη την ώρα, νιώθω ένα άγχος εδώ στο στήθος, δεν ξέρω άμα το... είναι σαν ν' ακούς κάτι φάλτσο, ας πούμε. Είναι ένα σφίξιμο εδώ, ναι. Θα το καταλαβαίνει κι αυτός, εντάξει. Μα αυτός είναι ο λαουτιέρης, ας πούμε. Χωρίς να του πεις τίποτα εκείνη την ώρα, το 'πιασε. Εκεί είναι η μαγκιά του λαουτιέρη.
- Ερ. Εσείς του λέτε από πριν εγώ εκεί όταν παίζω αυτό θέλω εκείνο;

- Απ. Καμιά φορά λέει «τι θα παίξουμε τώρα;», ξέρω ‘γω. Πολλές φορές δεν έχω αποφασίσει, του λέω «θα δούμε, εντάξει θα δούμε». Ξεκινάμε. Είναι τρία – τέσσερα δευτερόλεπτα που σκέφτεσαι «τι να παίξω, τι να παίξω»; Πάμε. Ξεκινάς, ξεκινάει κι αυτός. Συνήθως τα ξέρει τα κομμάτια. Όχι συνήθως, τα ξέρει.
- Ερ. Στο πηδηχτό βάζετε ασκομαντούρα;
- Απ. Στο χωριό. Μόνο εκεί τη θέλουν.
- Ερ. Όχι όργανο ασκομαντούρα, τα γυρίσματα.
- Απ. Ου! Βέβαια, ναι, βάνω.
- Ερ. Υπάρχουν χορευτές που όταν χορεύουν πηδηχτό ζητάνε μετά ασκομαντούρα;
- Απ. Γυναίκες.
- Ερ. Γυναίκες; Πώς το λένε; Λεκτικά; Ασκομαντούρα;
- Απ. Όχι. «Παίξε από μέσα, από μέσα, από μέσα παίξε».
- Ερ. Κι εννοούν το Ρε ή το Σολ;
- Απ. Το Σολ εννοούν. «Παίξε από μέσα», όπως λέμε ο πρώτος από μέσα; Όταν λέμε «μέσα», εννοούμε, όταν λέω εγώ του λαουτιέρη «από μέσα», μου παίζει Ρε. Όταν μου λέει βέβαια ο άλλος «από μέσα», πάω από Λα και ξέρω τι θέλει.
- (Τραγουδάει έναν σκοπό).
- Θέλει αυτό το πράγμα, ας πούμε, εκείνη την ώρα.
- Ερ. Την ώρα που χορεύει δηλαδή κάποια μπροστά θα σας το πει αυτό; «Παίξε από μέσα»;
- Απ. Μπορεί, μπορεί, ναι. Ή από πριν, «θέλω όταν βγω, να μου παίξεις από μέσα». Το ζητάνε.
- Ερ. Είναι για να ξεκουραστεί ο χορευτής; Ή δεν έχει σημασία;
- Απ. Εκεί δείχνει τη μαγκιά του αυτός. Αυτό το γύρισμα του πάει. Αυτό το γύρισμα της πάει. Συνήθως γυναίκες το θέλουν αυτό. Οι άντρες μου ζητάνε εκείνη την ώρα αν παίζει Μαλεβιζιώτη, θέλει Ντο. Εκείνη την ώρα το πας από Ντο.
- Ερ. Πάνω, ε;
- Απ. «Πάνω, πάνω», μου κάνει.

- Ερ. Με μαντινάδα σας έχει τύχει να σας πει κάποιος μαντινάδα και ν' αλλάξετε τον σκοπό;
- Απ. Τι εννοείς;
- Ερ. «Άλλαξε Αλέξη τον σκοπό και πιάσε μου τον τάδε»...;
- Απ. Ναι, ναι, ναι, βέβαια! Κάτσε να δεις, τώρα προσπαθούσα να θυμηθώ μια μαντινάδα. Πώς μου την είπανε; Κάτι μου 'χανε πει μια φορά για ένα σκοπό και δεν τον έπαιζα καλά και μου λένε. Κάνει ένας, βγαίνει και λέει: «Αν χάνεται η παράδοση μη ψάχνετε για φταίχτες, οι πρώτοι κι οι καλύτεροι είν' οι οργανοπαίχτες».
- (Γελάει)
- Ερ. Πω, πω! Πώς νιώθει ο λυράρης τότε;
- Απ. Ε, τι να κάνεις; Γελάς.
- Ερ. Σε κοντυλιές το 'πε αυτό;
- Απ. Έτσι γίνεται, το «μάθημα» έτσι γίνεται.
- Ερ. Το «μάθημα», ε;
- Απ. Έτσι γίνεται το «μάθημα», ναι. Ο Μαργαρίτης ο Μανώλης ήταν πολύ σκληρός δάσκαλος. Άγιος άνθρωπος, αλλά δάσκαλος σκληρός. Παίζαμε, παίζαμε μαζί. Έπαιζε λαούτο. Παίζει και λαούτο αυτός, παίζαμε, κάναμε καμιά μπουνταλέ, ξάνοιγε, μπροστά τώρα, δεν τον ένοιαζε αν άκουγαν οι άλλοι οτιδήποτε, «ξαναπαίχτο αυτό, ξαναπαίχτο κι άκου». Έτσι. Μπροστά στον κόσμο. Κάνε λάθος μετά.
- Ερ. Κριτική, ε; Στα ίσια.
- Απ. Κάνε λάθος μετά. Βέβαια.
- Ερ. Στο εξωτερικό έχετε παίξει;
- Απ. Ναι, πολλές φορές.
- Ερ. Σε ποιες χώρες;
- Απ. Έχω πάει Γαλλία, Ελβετία, Βέλγιο, Εσθονία, Φιλανδία, Τουρκία, Αμερική. Θα ξαναπάω και Αμερική τώρα με τον Καραβύρη τέλη Ιουνίου, αν μου δώσουνε βίζα, γιατί πέρσι μου 'χαν βγάλει τη ψυχή. Αυτά.
- Ερ. Ναι. Σας καλούν εκεί σύλλογοι; Πώς γίνεται;
- Απ. Γαλλία, Ελβετία, Βέλγιο είχα πάει με το ΕΛ.ΚΕ.ΛΑ.Μ. Ελληνικό Κέντρο Λαογραφικών Μελετών κι είχαμε πάει για κάτι παραστάσεις. Φιλανδία

είχα πάει με τον Θοδωρή τον Τζόντο, το χορευτικό. Ισπανία είχα πάει με τη Μουσικολογία με τον Ορέστη τον Ντάντο, τη Δήμητρα την... πώς τη λέγανε τη Δήμητρα; Δεν θυμούμαι τώρα το επώνυμό της.

Ερ. Τι έπαιζε, ακκορντεόν;

Απ. Πιάνο έπαιζε. Τέλος πάντων. Είχα πάει και Εσθονία. Τουρκία με τον Θοδωρή τον Τζόντο πάλι. Αμερική είχα πάει στο Συνέδριο της Παγκρητικής Αμερικής. Τώρα η νεολαία, η παγκρήτιος νεολαία με καλεί στην Αμερική, Νέα Υόρκη. Δεν έχω πάει. Στο Σικάγο είχα πάει την πρώτη φορά. Ε, Κύπρο πολλές φορές, πάρα πολλές φορές, αν μπορεί να θεωρηθεί εξωτερικό. Πολλές φορές.

Ερ. Εκεί τώρα όταν πηγαίνετε είναι σαν παράσταση, ο κόσμος δηλαδή κάτω και παίζετε πάνω, σαν θέατρο;

Απ. Στην Αμερική όχι. Γλέντι. Στις υπόλοιπες χώρες παράσταση, ναι. Παράσταση.

Ερ. Στην Αμερική που πήγατε ήταν γλέντι κανονικό; Τι ήταν;

Απ. Γλέντια κάθε βράδυ. Ο Γαργανουράκης έπαιζε κυρίως βέβαια.

Ερ. Ο Χαράλαμπος;

Απ. Ναι κι εγώ είχαμε πάει κανονικά να παρουσιάσουμε κάτι χορούς με τον Γιάννη τον Τσουχλαράκη, κάτι χορούς αλλά έτσι έτυχε κι έπαιξα σε κάτι γλεντάκια.

Ερ. Τα γλέντια αυτά γίνονται με τι ευκαιρία;

Απ. Αυτοί τώρα διψούνε γι' αυτά τα πράγματα.

Ερ. Θέλουν να κάνουν έτσι μια εκδήλωση να γλεντήσουν, έτσι;

Απ. Θέλουνε, ναι.

Ερ. Διαφοροποιείτε εσείς το ρεπερτόριο σας όταν παίζετε στην Αμερική;

Απ. Ναι, ναι. Ανωγειανά.

Ερ. Τι βάζετε;

Απ. Εκεί θέλουν Ανώγεια. Καπετάνιοι όλοι. Μαύρο πουκάμισο και τέτοια. Τέτοια θέλουν αυτοί.

Ερ. Όταν λέτε Ανωγειανά, δηλαδή τι θα παίζετε, Ανωγειανό πηδηχτό, Ανωγειανές κοντυλιές.

- Απ. Όχι, όχι αυτά. Ανωγειανές κοντυλιές, ναι. Ανωγειανό πηδηχτό, όχι. Συρτά ανωγειανο-παιγμένα, κοντυλιές ανωγειανο-παιγμένες, μαντινάδες ανωγειανίστικες ως επί το πλείστον. ΕΚΑΜ, Αστυνομίες, τέτοια. Νταϊλίγια, ξέρεις, έρχονται τα κοπέλια εκεί τώρα, ο άλλος σου έρχεται με το πουκάμισο μέχρι εδώ ανοικτό, τα χρυσά, το μαύρο έτσι, σηκωμένα τα μανίκια έτσι πάνω. Ο νταής, έτσι. Τέτοια θέλουν αυτοί.
- Ερ. Τι λέτε ανωγειανό παίξιμο; Δηλαδή; Πώς είναι το ανωγειανό παίξιμο; Θα παίξετε συρτό, θα παίξετε τον ίδιο σκοπό;
- Απ. Θέλει σκοπό, απλά θέλει άλλο παίξιμο. Θέλει πιο λιτό, έτσι πιο άγριο και καλά ας πούμε, εντάξει. Εντάξει. Εγώ δεν είμαι φίλος μ' αυτά να πω την αλήθεια. Δεν είμαι φίλος μ' αυτά.
- Ερ. Γιατί; Είναι Ανωγειανοί αυτοί και ζητάνε ανωγειανό παίξιμο;
- Απ. Όχι, αλλά έχει περάσει ξέρεις το αντριλίκι του Ανωγειανού, είναι της μόδας. Της μόδας. Αυτό θέλουνε. Αυτό. Ο Αωρίτης, ο έτσι, ο αλλιώς και αυτοί δεν έχουν ποτέ αρμέξει. Και το παίζουν Αωρίτες σε μένα;
- Ερ. Εάν παίξετε έτσι όπως παίξετε όταν σας καλούν εδώ, ας πούμε;
- Απ. Εδώ εξαρτάται. Εξαρτάται κι εδώ.
- Ερ. Κι εδώ εξαρτάται;
- Απ. Εξαρτάται.
- Ερ. Εδώ πού παίζετε; Πού θα σας δει κανείς;
- Απ. Παίζω σε χορούς, ας πούμε, σε εκδηλώσεις. Εξαρτάται, δεν παίζω στάνταρ κάπου, σε κάποιο μαγαζί όχι. Μου έχουνε πει για μαγαζί ας πούμε, και στο «Κρήτη» και σ' αυτά ας πούμε αλλά δεν τα πολυδέλω γιατί εκεί θα 'μαι αναγκασμένος αυτό το ανωγειανό τέτοιο που κάνω, να το κάνω κάθε βράδυ, όχι κάθε βράδυ, αλλά πολύ συχνά και δεν μπορώ. Αυτό είναι βιασμός για μένα. Στην Αμερική πάω μόνο για τα λεφτά. Να πω την αλήθεια. Μόνο για τα λεφτά πάω.
- Ερ. Είναι καλή η αμοιβή;
- Απ. Ε, βέβαια. Δυο ταξίδια τέτοια να 'χεις τον χρόνο δεν δες τίποτα άλλο.
- Ερ. Αν παίξετε εδώ σ' ένα κέντρο, όπως παίζετε, όπως σας βγαίνει εσάς, του Αλέξανδρου του Παπαδάκη, νομίζετε ότι δεν θα ευχαριστηθεί ο κόσμος; Θέλει πιο ανωγειανό;

- Απ. Μα παίζω και τέτοια, παίζω και τέτοιο, αλλά ξέρω ποιο είναι το... άλλο κοινό θέλει, άλλο κοινό. Δηλαδή, όταν παίζω και βγάζω την ψυχούλα μου, ξέρω ας πούμε, θα ευχαριστηθεί ο Μελαμπιανός ή εκεί της περιοχής μας θα ευχαριστηθούνε. Δεν μπορώ να σου πω ακριβώς τώρα ποιοι θα ευχαριστηθούνε, τους κόβω, ξέρω.
- Ερ. Λέω μήπως είναι δηλαδή αντίστροφη η πορεία. Μήπως εσείς νομίζετε ότι ο κόσμος θέλει το ανωγειανό παίξιμο.
- Απ. Όχι, όχι. Ξέρω τι γυρεύει ο κόσμος. Το βλέπω γι' αυτό και επιλέγω τα γλέντια που πάω. Δηλαδή μου 'χουνε πει, μου 'παν να πάω στα Μεσκλά στα Χανιά. Δεν πάω για δυο λόγους: πρώτον, γιατί εκεί θέλουν καθαρά Κίσσαμο. Δεν μπορώ εγώ να παίζω μια βραδιά Κίσσαμο, δεν γίνεται, και καπάκι θέλουνε μετά ανωγειανές κοντυλιές; Καπάκι; Και να βαράνε τις μπαλωδιές πάνω στο κεφάλι μου. Δε γίνονται αυτά τα πράγματα, δεν μπορώ. Δεν μπορώ. Ειδικά μπαλωθές δεν μπορώ με τίποτα. Δηλαδή δυο φορές έχω κατέβει απ' το πάλκο για τις μπαλωδιές. Δυο φορές.
- Ερ. Στο Ρέθυμνο δεν έχει μπαλωδιές;
- Απ. Τώρα τελευταία έχουν αρχίσει και καπετανίζουνε κι αυτοί. Στα Ακούμια έχουν ας πούμε. Στις Μέλαμπες ψιλοβαράνε, στο Σπήλι. Στο Σπήλι μια φορά μια γκαστρομένη την είχανε... την είχαν τρυπήσει. Πήγε να τσιριζέει η κακομοίρα, στην τουαλέτα πήγε. Και της πέρασε η μπάλα από μες απ' τη κοιλιά. Δεν την πήραν χαμπάρι, μόνο το πρωί. Καλά, πώς δεν βαράνε στο Ρέθυμνο; Όλος ο Μυλοπόταμος βαράει. Το Ρέθυμνο από εκεί, το Σφακιανό Ρέθυμνο βαράει. Το χωριό μου είναι απ' τα χωριά – εξαιρέσεις ας πούμε που δεν βαράνε. Δεν το 'χαν και ποτέ και δεν έχει και νεολαία ας πούμε για να φέρει τα καινούργια τέτοια.
- Απ. Ναι. Εάν σας έλεγε κανείς ποιος σκοπός σας ή ποιος σκοπός γενικότερα θα θέλατε να μείνει έτσι για πάντα που λέμε;
- Ερ. Δικός μου;
- Απ. Είτε δικός σας είτε παλιό συρτό, δεν ξέρω. Μπορεί να μην είναι συρτό καν. Μπορεί να είναι ο Βαρύς Επισκοπιανός, δεν ξέρω ποιος μπορεί να 'ναι.
- Απ. Ένας σκοπός του Χατζιδάκη του Βαγγέλη από τις Μέλαμπες μου αρέσει πολύ.

(Τραγουδάει)

«Αμάν, αμάν,

Εύπνα και μην τη λυπηθείς

Εύπνα και μην τη λυπηθείς του ύπνου τη γλυκάδα

Του ύπνου τη γλυκάδα».

(Μιλάει)

«Και με δυο φίλους μπιστικούς που κάνουμε καντάδα». Αυτός ο σκοπός μ' αρέσει πολύ, πολύ. Απ' τους κορυφαίους. Το Γαβαλοχωριανό μ' αρέσει πολύ.

(Τραγουδάει)

«Να σώσου Παναγία, να σώσω Παναγία μου, αμάν, αμάν».

Αυτό. Ξέρω 'γω;

Ερ. Τον Βαρύ τον Επισκοπιανό τον μάθατε από πού;

Απ. Απ' τους «Πρωτομάστορες», απ' τον Σκορδαλό. Απ' το cd. Δεν τον ήξερα, δεν λέγανε τέτοια τραγούδια σ' εμάς. Δεν τα πολυέχουμε. Αυτά όσο πλησιάζεις προς το Ρέθυμνο τα 'χουνε.

Ερ. Ο Σταφιδιανός;

Απ. Από cd.

Ερ. Από cd κι αυτό, ε; Έτσι περιπτώσεις άγαμων νέων που να πεθάνανε νωρίς και να τους πήγανε ας πούμε με όργανα έχετε ακούσει;

Απ. Τον Χαριδημο τον Μαρανώλη. Είχα παίξει κι εγώ στην κηδεία του.

Ερ. Ήτανε νέος που δεν παντρεύτηκε;

Απ. Ήτανε είκοσι. Ένα χρόνο πρέπει να 'ναι που πέθανε. Στο χωριό μαζί ήμασταν μ' αυτόν. Από μπαλωτές, από μπαλωτές σκοτώθηκε. Απ' τσι Λάκκους ήταν, Χανιώτης χορευτής. Ήταν στσι «Κουρίτες», στο συγκρότημα εκεί. Κι έπαιξα στη κηδεία του. Στο σχολείο ήμασταν μαζί. Αυτός πρέπει μια τάξη πρέπει να 'τανε παραπάνω. Έχω παίξει σε κηδείες αρκετές φορές.

Ερ. Συνηθίζεται δηλαδή.

Απ. Ναι, αρκετά.

Ερ. Αν είναι οργανοπαίκτης ο νεκρός;

Απ. Αν είναι μερακλής, αν είναι... Συνηθίζεται πολύ. Έχω παίξει σε αρκετές κηδείες.

- Ερ. Και πώς νιώθει ένας λυράρης να παίζει μουσική σε τέτοια περίπτωση;
- Απ. Να σου πω. Κατ' αρχήν δεν έχω πάρει ποτέ λεφτά από κηδεία αλλά σε όλες είχα όχι μια επαγγελματική έτσι να πούμε, δε μ' ένοιαζε. Δηλαδή δεν τους ήξερα. Μόνο τον Χαρίδημο που ήξερα ήταν τρομερό, τρομερή εμπειρία. Μόνο τότε κατάλαβα «το παίζω σε κηδεία» τι σημαίνει ας πούμε, μόνο τότε.
- Ερ. Συρτά;
- Απ. Πεντοζάλη του 'παιξα και χορέψανε οι «Κουρίτες» από πάνω του.
- Ερ. Α, και χορεύουν κιόλα. Πω, πω!
- Απ. Και μετά πάνω απ' τον τάφο παίζανε, εγώ δεν πήγα, δεν άντεξα. Πήγαν παίζαν ένα συρτό, το συρτό τ' αγαπημένο του, του Μαρκοβαγγέλη το συρτό.
- (Τραγουδάει με νταραράν τον σκοπό)
- Κάπως έτσι πάει, δεν θυμούμαι. Το 'παιξε ο Σκορδαλός ο Γιώργης εκεί.
- Ερ. Και μια τελευταία ερώτηση, σας έχω κουράσει έτσι τόση ώρα.
- Απ. Εντάξει, δεν σκάφτουμε.
- Ερ. Ο μουσικός κατά τη γνώμη σας γεννιέται ή γίνεται;
- Απ. Και τα δυο. Δεν γίνεται το ένα χωρίς τ' άλλο. Δηλαδή τι νόημα έχει να γεννηθείς με πέντε κιλά ταλέντο και να μην το δουλέψεις; Η τι νόημα έχει να γεννηθείς ατάλαντος και να δουλεύεις όλη σου τη ζωή, ας πούμε, πάνω στη μουσική; Θέλει και τα δυο. Και τα δυο. Γι' αυτό είμαι σχεδόν σίγουρος.
- Ερ. Και τα δυο, ε;
- Απ. Βέβαια.
- Ερ. Μάλιστα.
- Απ. Έχω μαθητές που ιδρώνουνε πάνω στο όργανο, ιδρώνουνε, και είναι να ντρέπεται να του πεις άστο. Άστο. Ντρέπεται γιατί το βλέπεις ότι ιδρώνει, ας πούμε, ότι πασχίζει, ότι τ' αρέσει, ας πούμε. Κάθεται. Τι θα του πεις εκεί; Είναι κι άλλος που του δείχνεις κάτι το βγάζει αμέσως κι έρχεται την άλλη φορά και δεν το ξέρει, δεν το δούλεψε. Εκεί τον βρίζεις. Εκεί τον βρίζεις και του λες ότι «πώς άλλα παιδιά πεινούν στην Αιθιοπία κι εσύ τρως, ας πούμε, άλλα παιδιά ιδρώνουνε για να μάθουνε κάτι κι εσύ το 'χεις στα πόδια σου ρε και δεν κάθεσαι να δουλέψεις».

- Ερ. Μάλιστα. Θέλει δουλειά δηλαδή.
- Απ. Δεν το συζητάμε, βέβαια. Θέλει. Αν δεν ξενοχτήσεις πάνω απ' το όργανο να ιδρώσεις εκεί, δεν υπάρχει περίπτωση. Κει, να σε πονάει εδώ το χέρι, τα νεύρα να σε πονούνε, δεν υπάρχει περίπτωση.
- Ερ. Έχετε τύχει περιπτώσεις όπου κάποιος να σας είπε κάτι και να σας πρόσβαλε;
- Απ. Ου... Πολλές φορές, μια μόνο; Απάνω στο παίξιμο, λες, ε;
- Ερ. Απάνω στο παίξιμο.
- Απ. Ναι. Όχι σε μαντινάδα;
- Ερ. Όχι σε μαντινάδα ή να σας έκανε, ας πούμε, κριτική, ενδεχομένως όπως είπαμε ο δάσκαλός σας, ας πούμε σας λέει «ξαναπαίξτο και πάρ' το και πάλι». Κάτι άλλο ας πούμε;
- Απ. Θυμούμαι μια φορά έτσι στο χωριό μου, έβγαλε ένας το πιστόλι να παίξει μπαλωτές. Σπαιματάω το παίξιμο, κατεβαίνω κάτω κι έρχεται μετά και μου λέει: «Αν ήτανε άλλος λυρατζής στο χωριό, δεν θα μας έκανες αυτά». Με λίγα λόγια θέλει να μας πει ότι «είσαι ψώνιο», μου κάνει. Και διαολίστηκα και κρατούσα το ούτι στα χέρια μου εκείνη την ώρα και το 'σπασα. Του 'παιξα μια στον τοίχο εκείνη την ώρα και το 'σπασα και πήγα σπίτι κι άρχισα κι έκλαιγα. Με δωρρεί ο πατέρας μου, ήμουνε μικρός τότε. Πρώτη φορά έχω δει τον πατέρα μου να πιάνεται στα χέρια με άλλον και τον βούτηξε και του 'τριψε τη μούρη, σε ένα παγκάκι του 'τριβε τη μούρη. Πρώτη φορά έτσι είδα τον πατέρα μου. Δηλαδή θα έδινε τη ζωή του ο πατέρας μου για μένα. Να κλαίω μόνο με είδε ο πατέρας μου και πήγε και φώναζε «δεν τον έχω κάμει εγώ να κλαίει, θα τότε κάμεις εσύ»; Τότε ήταν το πιο χαρακτηριστικό.
- Ερ. Μάλιστα. Κύριε Παπαδάκη δεν ξέρω αν θέλετε να προσθέσετε κάτι.
- Απ. Όχι, αυτά, δεν ξέρω αν εσείς θέλετε κάτι άλλο.
- Ερ. Δεν ξέρω αν θέλετε να μας πείτε τα επόμενα σχέδιά σας.
- Απ. Του χρόνου θα πάω στη Eurovision!
(Γελάει)
- Όχι, δεν έχω σχέδια, σχέδια τέτοια. Θέλω κάποια στιγμή να μπορέσω να κατέβω στην Κρήτη, να μείνω. Εντάξει. Η Κρήτη είναι ένας τόπος που σου

προσφέρει τα πάντα πλέον. Δεν είναι ένα νησί, ας πούμε, δεν είναι η Κάρπαθος που πας εκεί και δεν έχεις γιατρό. Αλλά θα 'θελα να μπορώ να ζήσω από τη μουσική, ας πούμε. Να μπορώ να ζήσω. Όχι πολλά λεφτά, έτσι, να ζω αξιοπρεπώς. Θα δείξει. Δεν ξέρω. Είναι ένα cd στα άμεσα σχεδόν σχέδια, αυτά.

Ερ. Ωραία, καλή συνέχεια.

Απ. Να 'στε καλά.

Ερ. Ευχαριστώ πάρα πολύ για τον χρόνο σας και μας βοηθήσατε πάρα πολύ σε αυτό το έργο της καταγραφής της λυριστικής παράδοσης.

Απ. Να 'στε καλά. Εγώ σας ευχαριστώ που είμαι ένας απ' αυτούς που επιλέξατε για να σας βοηθήσουν.

Ερ. Αλίμονο, τι λέτε τώρα.